

NOTEN

Inleiding:

Een thematische geschiedenis van de Politieke Partij Radikalen

- 1 Gerrit Voerman, 'Een fusie in drie bedrijven. De moeizame totstandkoming van GroenLinks (1986-1990)'. In: Paul Lucardie en Gerrit Voerman (red.), *Van de straat naar de staat? GroenLinks 1990-2010*. Boom, Amsterdam 2010, pp. 37-61.
- 2 Gerrit Voerman, 'De stand van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen'. In: *BMGN Low Countries Historical Review* 120 (2005) nr. 2, pp. 226-269, aldaar p. 246.
- 3 Jan-Jaap van den Berg, 'De ARP als evangelische volkspartij?'. In: George Harinck, Roel Kuiper en Peter Bak, *De Antirevolutionaire Partij 1829-1980*. Uitgeverij Verloren, Hilversum 2001, pp. 255-280.
- 4 Alexander van Kessel, '"Waarom toch, waarom heeft Norbert het gedaan?" De val van het kabinet-Cals in de Nacht van Schmelzer'. In: Peter van der Heiden en Alexander van Kessel, *Rondom de Nacht van Schmelzer. De kabinetten-Marijnen, -Cals en -Zijlstra 1963-1967*. Boom, Amsterdam 2010, p. 355.
- 5 W.P. Berghuis, *Vanuit de radicaliteit van het evangelie: redevoering, gehouden op het Partij Convent van 21 oktober 1967 te Utrecht*. Antirevolutionaire Partij-Stichting, Den Haag 1967.
- 6 Paul Lucardie, Wijbrandt van Schuur en Gerrit Voerman, *Verloren illusie, geslaagde fusie? GroenLinks in historisch en politicologisch perspectief* (Leiden: DSWO Press, 1999), 34. Zie ook *Radikalen-krant* nr 2, 1968, p. 4.
- 7 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1976, pp. 11-13, 21, 148-149, 152.
- 8 A.P.M. Lucardie, *The New Left in the Netherlands, 1960-1977. A Critical Study of New Political Ideas and Groups on the Left in the Netherlands with Comparative References to France and West Germany*. Dissertation Queen's University, Kingston 1980, pp. 169-188; Gerrit Voerman, 'Communisten, pacifistisch-socialisten, radicalen en progressieve christenen. De voorlopers van GroenLinks'. In: Lucardie en Voerman (red.), *Van de straat naar de staat?* pp. 15-36.
- 9 'Huishoudelijk reglement van de Politieke Partij Radikalen', *Bijlage PPRAK* 51 (1974) pp. 2-3.
- 10 Van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971', p. 11.
- 11 Citaat in: 'PPR in de jaren 80. Een beleidsnota van het partijbestuur', 3, 1979. Zie ook: M. Brinkman, B. Freriks en G. Voerman, 'Klein links en de nieuwe sociale bewegingen'. In: G. Voerman (red.), *Jaarboek 1989 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen. Rijksuniversiteit Groningen* 1990, pp. 163-188, aldaar pp. 167-168.
- 12 Vragenlijst geschiedenis PPR, juli 2021. De resultaten van de enquête zijn desgewenst op te vragen bij de redactie.
- 13 Aanvankelijk werd de naam gespeld als D'66. Vanaf 1985 werd dat D66.

- 14 Henry C. Faas en Ernst Veen, *Omdat het om mensen gaat. In elf gesprekken*. Rap, Baarn 1977, p. 15.
- 15 Vragenlijst geschiedenis PPR, juli 2021.
- 16 'PPR besluit geen zitting te nemen in kabinet met CDA. Radicalen-congres stapt met motie uit rooms-rode coalitie.' In: *Het Parool*, 18 april 1977.
- 17 <https://dnpp.nl/dnpp/node/1210> (geraadpleegd 9 februari 2022).
- 18 'PPR-lijsttrekker levert kritiek op PvdA en D'66'. In: *Nederlands Dagblad*, 14 april 1981.
- 19 Teun Lagas, 'Radikalen zijn de idealen van de jaren zestig niet vergeten. PPR: PvdA mag niet te veel stemmen bij klein links weghalen.' In: *Trouw*, 6 mei 1986.
- 20 https://www.parlement.com/id/vgo9llhzjoz2/s_j_m_stef_dijkman (geraadpleegd 16 februari 2022).
- 21 Voerman, 'Communisten, pacifistisch-socialisten, radicalen en progressieve christenen' pp. 15-36.
- 22 Ruud Koole, *Politieke partijen in Nederland. Ontstaan en ontwikkeling van partijen en partijstelsel*. Het Spectrum, Utrecht 1996, pp. 180-181; Leo Jansen (red.), *Barsten in de groei. Productie en consumptie tegen de achtergrond van welzijn, derde wereld, milieu en macht*. Wereldvenster, Baarn 1979, p. 6.
- 23 Jan-Peter de Valk en Rob Hallegraef, *Europa, ja maar wel anders!* PPR, Lelystad 1979, p. 15.
- 24 *Beleidsgerichte toekomstverkenning: Kijken naar de toekomst Deel 1*. Amsterdam 1983.
- 25 Ernst Veen (red.), *Omdat het om de mensen gaat. Gesprekken met PPR kandidaten voor de verkiezingen van 1977*. Rap, Baarn 1977, p. 21.
- 26 *Inkomensverdeling*. Hoorn 1981.
- 27 *Arbeid Adelt*. Hoorn 1981.
- 28 Het partijblad heeft in de loop van de jaren verschillende namen gehad, zoals *PPRAK* en *Radikalen-krant*. Zie: <https://dnpp.nl/collectie/tijdschriften/ppr> (geraadpleegd 16 februari 2022).

Vensters

Het maagdelijke land van beloften: de PPR in Flevoland

- 1 'Openingsrede oprichtingscongres: Pieter Bogaers, Radikalen-voorzitter. Elk mens meer ruimte om mens te zijn.' In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 2, p. 1.
- 2 *Dronten. Nieuwe gemeente in nieuw land*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1972, p. 92.
- 3 Interview met Michel van Hulten, 28 oktober 2021, Eindhoven.
- 4 Ibidem.
- 5 Remco van Diepen, 'Polderdemocraten in het offensief. Will Marie Otto en het Progressief Akkoord Lelystad, 1969-1976'. In: Remco van Diepen, Willy van der Most en Henk Pruntel (red.), *Bewogen verleden. Cultuur Historisch Jaarboek voor Flevoland 2017*. De Twaalfde Provincie, Lelystad 2017, pp. 76-109.
- 6 Dit komt naar voren in Van Diepen, 'Polderdemocraten' en mijn interview met Van Hulten.
- 7 Interview met Van Hulten.

De PPR-vrouwen: de hunkering naar invloed

- 1 Hella van de Velde, *Vrouwen van de partij. De integratie van vrouwen in politieke partijen in Nederland, 1919-1990*. DSWO Press, Leiden 1994, pp. 272-273.
- 2 Tekst van de toespraak Francien de Groot, 2 februari 1978 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 27).

- 3 Artikel in de *Radikalen-krant*: 'Mannen zijn vooralsnog de tegenstanders', september 1984 (KDC-579, PPR, 2349).
- 4 Van de Velde, *Vrouwen van de partij*, p. 274; Jaarverslag PPR-vrouwen 1980-1981 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 27); Notulen vergadering Landelijk Overleg 3 november 1979 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 1).
- 5 Notulen extra vergadering Landelijk Overleg 30 april 1980 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 20); *Keerpunt 1972. Regeerakkoord van de progressieve drie*.
- 6 "Abortus blijft geknoei met het leven". Bas de Gaay Fortman: Geen moeilijkheden op congres'. In: *Trouw*, 1 februari 1975.
- 7 Notulen vergadering landelijke werkgroep 27 februari 1979 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 1).
- 8 Brief aan Bas de Gaay Fortman, 9 maart 1979 (Atria, Archief PPR-vrouwen); Verslag 7e fractievergadering 20 november 1979 (KDC-579, PPR, 1992).
- 9 Notulen vergadering Landelijk Overleg 8 maart 1979 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 1); Notulen vergadering Landelijk Overleg 3 november 1979 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 1); 'PPR-Kamerleden door partijbestuur op de vingers getikt'. In: *Algemeen Dagblad*, 21 januari 1975.
- 10 De PPR-vrouwen in het afgelopen jaar 1979-1980 augustus 1980 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 1); Citaat: Motie van het Landelijk Overleg over abortus 17 mei 1980 (Atria, Archief PPR-vrouwen, 20).
- 11 Artikel in 'Serpentine: 10 jaar PPR-vrouwen', 9 september 1983 (KDC-579, PPR, 2379).

Geitenwollen sokken en een krop onbespoten sla: de partijcultuur van de PPR

- 1 PPR Jaaroverzicht 1988, bron: <https://dnpp.nl/pp/ppr/jv/1988>.
- 2 <https://www.etymologiebank.nl/trefwoord/geitenwollensokken> (geraadpleegd 2 november 2021).
- 3 Verslagen diverse congressen 1988 (KDC-579, PPR 1979-1984). De citaten in deze bijdrage komen uit de volgende kranten: 'handgeweven types' en de beschrijving van het congrescentrum: Jan Tromp, 'Nieuwe vrolijkheid PPR neigt tot verveling', In: *de Volkskrant*, 18 april 1988; 'PPR-type' en de reactie van Janneke van der Plaat: Harry Brink, In: *Kluwers Dagbladen*, 19 april 1988; 'knapzakje': Bert van Slooten, krant onbekend (KDC-579, PPR 1979-1984).
- 4 Gerrit Voerman, 'Partijcultuur in Nederland: naar nieuwe invalshoeken in de studie van de politieke partij'. In: Gerrit Voerman en Dirk Jan Wolffram (red.), *Benaderingen van de geschiedenis van politiek*. Kossmann Instituut, Groningen 2006, pp. 43-49, aldaar pp. 44-45.
- 5 Interview met Gregor Rensen, 10 oktober 2021.
- 6 Henry C. Faas en Ernst Veen, *Omdat het om mensen gaat. In elf gesprekken*. Rap, Baarn 1977, p. 64.

1: De PPR en de lange jaren zeventig

- 1 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 1-2, p. 11, geciteerd door Chris Hietland in hoofdstuk 5.
- 2 Andrew Dobson, *Citizenship and the Environment*. Oxford University Press, Oxford 2003.
- 3 Wolfgang Rüdiger, 'Verschillend sinds de geboorte. De leden van GroenLinks vergeleken met leden van andere groene partijen in Europa'. In: Paul Lucardie en Gerrit Voerman

- (red.), *Van de straat naar de staat? GroenLinks, 1990-2010*. Boom, Utrecht 2010, pp. 201-215; Herbert Kitschelt, 'Movement parties'. In: Richard S. Katz en William Crotty (red.), *Handbook of Party Politics*. Sage Publications, Londen 2006, pp. 278-290.
- 4 Neill Ferguson e.a., *The Shock of the Global. The 1970s in Perspective*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 2010.
 - 5 Dit motto was ontleend aan het boek dat vooraanstaande kernwetenschappers in 1946, kort na de atoomaanval op Hiroshima, publiceerden: *One World or None: A Report to the Public on the Full Meaning of the Atom Bomb*. New York: Whittlesey House, McGraw-Hill 1946.
 - 6 David Kuchenbuch, "Eine Welt". Globales Interdependenzbewusstsein und die Moralisierung des Alltags in den 1970er und 1980er Jahren. In: *Geschichte und Gesellschaft* 38 (2012) nr. 1, pp. 158-184.
 - 7 John R. McNeill en Peter Engelke, *The Great Acceleration: An Environmental History of the Anthropocene since 1945*. Harvard University Press, Cambridge MA 2016; Corinna Unger en John R. McNeill (red.), *Environmental Histories of the Cold War*. Cambridge University Press, New York 2010; Geert Buelens, *Wat we toen al wisten. De vergeten groene geschiedenis van 1972*. Querido, Amsterdam 2022.
 - 8 Kuchenbuch, 'Eine Welt', p. 162.
 - 9 In: *PPRAK* (1976) nr. 89, pp. 12-13, geciteerd in hoofdstuk 2.
 - 10 Zie bijvoorbeeld Jaap Tielbeke, *Een beter milieu begint niet bij jezelf*. Das Mag Uitgevers, Amsterdam 2020; Anneleen Kenis en Matthias Lievens, *De mythe van de groene economie. Valstrik, verzet, alternatieven*. EPO, Berchem-Antwerpen en Utrecht 2012.
 - 11 Ronald Inglehart, *Silent Revolution. Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton University Press, New Jersey 1977.
 - 12 Zie bijvoorbeeld voor een kritiek op de stelling dat milieu alleen een zorg is voor mensen in rijke geïndustrialiseerde landen: Steven Brech en Willett Kempton, 'Global environmentalism. A challenge to the postmaterialism thesis'. In: *Social Science Quarterly* 75 (1994) nr. 2, pp. 245-269.
 - 13 Stephen Milder, *Greening Democracy. The Anti-nuclear Movement and Political Environmentalism in West Germany and beyond, 1968-1983*. Cambridge University Press, Cambridge MA 2017.
 - 14 Over dit dilemma voor groene partijen, zie: E. Gene Frankland, Paul Lucardie en Benoît Rihoux, *Green Parties in Transition. The End of Grass-Roots Democracy?* Routledge, Farnham 2008.
 - 15 Rianne Kloosterman et al., *Klimaatverandering en energietransitie. Opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020*. Centraal Bureau voor Statistiek 2021, <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/klimaatverandering-en-energietransitie-opvattingen-en-gedrag-van-nederlanders-in-2020/6-vleesconsumptie> (geraadpleegd 2 maart 2022).

Vensters

Jacques Aarden: wel aartsvader, maar niet echt thuis in de PPR

- 1 John Jansen van Galen en Albert Reinders, "Ik zei: Norbert, je gaat toch geen gekke dingen doen?" Terugblik op de beroemde Nacht van Schmelzer (1966) door de aartsvader der christen-radicalen. In: *HP/De Tijd*, 4 oktober 1991.

- 2 Voor een karakterschets: Jan Joost Lindner, 'De man die de KVP verliet. Aarden volgde een rechte lijn'. In: *de Volkskrant*, 30 september 1972.
- 3 Zie bijvoorbeeld: Sjaak Toonen, *Op zoek naar charisma. Nederlandse politieke partijen en hun lijsttrekkers 1963-1986*. VU Uitgeverij, Amsterdam 1992.
- 4 Jan Joost Lindner, 'PPR-grondlegger Jacques Aarden was niet gebouwd voor klein links'. In: *de Volkskrant*, 24 november 1997.
- 5 Mededeling De Gaay Fortman, 18 oktober 2021.
- 6 Jansen van Galen en Reinders, "Ik zei: Norbert".
- 7 Ibidem.

Michel van Hulten en het streven naar een progressieve volkspartij

- 1 'Dr. Van Hulten: de poten onder de stoelen der vastgeroeste politici moeten worden weggezaagd'. In: *Het Vrije Volk*, 15 november 1966.
- 2 'Bogaers c.s. stichten partij: "Radicalen"'. In: *Het Vrije Volk*, 2 maart 1968.
- 3 Michel van Hulten, 'Hoe links wordt de K.V.P.?'. In: *De Tijd*, 26 april 1968.
- 4 'PAK in Noorden wel succesvol'. In: *Leeuwarder Courant*, 22 december 1969.
- 5 'PPR-leden bereid tot opheffing'. In: *de Volkskrant*, 15 juni 1970.
- 6 'PPR moet nog doorgaan'. In: *de Volkskrant*, 30 oktober 1971.
- 7 'J. Tonnaer, kandidaat voorzitterschap PPR'. In: *Het Parool*, 27 april 1970.
- 8 'Cijfers achter de cijfers – maar nu van de Eerste Kamer'. In: *Nederlands Dagblad*, 11 mei 1971. Volgens Van Hulten speelde ook mee dat twee gereformeerde Groningse Statenleden van het GPV wilden voorkomen dat de PvdA een extra zetel in de wacht zou slepen. Interview met Michel van Hulten, 2 november 2021.
- 9 'PPR-senator ziet niets in rooms-rood'. In: *Tubantia*, 27 september 1972.
- 10 H.J. van Wijnen, 'Ontwakend realisme'. In: *Het Parool*, 17 juni 1976.
- 11 'Van Hulten: "PPR zal ten slotte toch wel meedoen..."'. In: *Het Vrije Volk*, 6 mei 1977.
- 12 'PPR-leden willen band met PvdA'. In: *de Volkskrant*, 19 september 1981; Michel van Hulten, 'PPR moet op progressieve meerderheid blijven mikken'. In: *de Volkskrant*, 29 september 1981.
- 13 'Van Hulten keert PPR de rug toe'. In: *de Volkskrant*, 18 december 1981.
- 14 Interview met Michel van Hulten, 2 november 2021.
- 15 Michel van Hulten, "Nestgeur" kan de doorslag geven'. In: *Trouw*, 11 oktober 1985; 'Nieuwe christelijke linkse partij mikt op ontevreden CDA'ers'. In: *de Volkskrant*, 12 november 1985; 'Alliantie nestelt zich tussen CDA en PvdA'. In: *Trouw*, 13 november 1985.
- 16 Interview met Van Hulten, 2 november 2021.

Henk Waltmans: idealen in een weerbarstige werkelijkheid

- 1 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1974-1975, p. 244, 26 september 1974.
- 2 Henk Waltmans, *Niet bij rood alleen. Vijftien jaar Nederlandse politiek en de geschiedenis van de PPR*. Uitgeverij Xeno, Groningen 1983, p. 100.
- 3 Waltmans, *Niet bij rood alleen*, p. 214. 'vanaf' is het juiste citaat uit de aangegeven bron.
- 4 *Keesings Historisch Archief* 1975, p. 85; 'Veel kritiek op defensiebeleid. Motie van afkeuring verworpen'. In: *Leeuwarder Courant*, 3 februari 1975; 'PPR verwijt kabinet conservatisme'. In: *NRC Handelsblad*, 3 februari 1975.
- 5 Citaat uit: Henk Waltmans, *Politieke fragmenten. Het buitenlands beleid en de NAVO, de defensienota 'om de veiligheid van het bestaan', de Europese Gemeenschap*. Het Wereldvenster, Baarn

- 1975, p. 25. Zie ook A. Melkert, 'Het Nederlands buitenlands beleid onder het kabinet-Den Uyl. Continuïteit of keerpunt?' Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1981, p. 98.
- 6 Henk Waltmans, 'De PPR-visie op de buitenlandse politiek'. In: *Jason magazine* (1980) nr. 5, p. 8.
 - 7 Waltmans, *Niet bij rood*, p. 8.
 - 8 'Ik ben altijd een regionalist geweest'. In: *Trouw*, 17 april 1991; 'Waltmans, een "politieke wees"'. In: *Het Parool*, 29 november 1994.

2: De verdeling van de welvaart

- 1 De auteur bedankt Jelle Mars en Melle van Dammen voor hun vooronderzoek en de inspirerende gesprekken, evenals Paul Lucardie, Wim van Meurs, Gerrit Voerman, de redacteuren en medeauteurs voor hun behulpzame commentaar op eerdere versies van dit hoofdstuk.
- 2 'Inleiding'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 5, p. 1.
- 3 Paul Arnold, "'Went v'r jet dunt dan dunt v'r jot!' De geschiedenis van de Kerkraadse Stichting Steun Onderontwikkelde Streken, later S.O.S. Wereldhandel, 1959-1986'. In: *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg* 46 (2001), pp. 12-27.
- 4 Vragenlijst geschiedenis PPR, juli 2021. Vgl. Peter van Dam, *Wereldverbeteraars: Een geschiedenis van fair trade*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2018.
- 5 Matthew Hilton, *Prosperity for All: Consumer Activism in an Era of Globalization*. Cornell University Press, Ithaca 2009, pp. 8-9, 72.
- 6 Daniel Horowitz, *The Anxieties of Affluence: Critiques of American Consumer Culture, 1939-1979*. University of Massachusetts Press, Amherst 2004; Andreas Wirsching, 'From Work to Consumption. Transatlantic Visions of Individuality in Modern Mass Society'. In: *Contemporary European History* 20 (2010) nr. 1, pp. 1-26.
- 7 Wouter van Dis, '1953: Van kolonialisme naar mondiale solidariteit'. In: Lex Heerma van Voss e.a. (red.), *Wereldgeschiedenis van Nederland*. Ambo Anthos, Amsterdam 2018, pp. 602-607.
- 8 Sönke Kunkel, 'Contesting Globalization: The United Nations Conference on Trade and Development and the Transnationalization of Sovereignty'. In: Marc Frey, Sönke Kunkel en Corinna R. Unger, *International Organizations and Development, 1945-1990*. Palgrave Macmillan, Houndmills 2014, pp. 240-258; Peter van Dam, 'Goodbye to Grand Politics: The Cane Sugar Campaign and the Limits of Transnational Activism, 1968-1974'. In: *Contemporary European History* 28 (2019) nr. 4, pp. 518-34.
- 9 Anselm Doering-Manteuffel en Lutz Raphael, *Nach dem Boom: Perspektiven auf die Zeitgeschichte seit 1970*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010.
- 10 '996 keer: waarom ben ik van deze partij lid geworden'. In: *Radikalen-krant* (1970) nr. 15, p. 1.
- 11 'Elk mens meer ruimte om mens te zijn'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 2, p. 1.
- 12 Resultaat vragenlijst van auteur over geschiedenis PPR, juli 2021.
- 13 Peter van Dam, 'Moralizing postcolonial consumer society: Fair trade in the Netherlands, 1964-1997'. In: *International Review of Social History* 61 (2016) nr. 2, pp. 223-250.
- 14 Gerard van Pijkeren, 'Vredesweek 1969'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 7, p. 3.
- 15 Van Dam, 'Goodbye to Grand Politics'.
- 16 Van Pijkeren, 'Vredesweek 1969'.
- 17 'Ontwerp-program van de radikalen'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 5, p. 1.

- 18 PPR, *Program Politieke Partij Radikalen, vastgesteld op partijkongressen van 19-4-'69 en 7-6-'69*. PPR, Lelystad 1969. Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), <https://dnpprepo.ub.rug.nl/9967/1/PPRbegprog1969.pdf> (geraadpleegd 12 juli 2021).
- 19 Leendert van Pelt, 'Het werkterrein is de wereld'. In: *Radikalen-krant* (1970) nr. 23, p. 4.
- 20 Ibidem.
- 21 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1976, pp. 14-15.
- 22 Van Dam, *Wereldverbeteraars*, pp. 89-141.
- 23 'Help de PPR winnen!' In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 36, p. 12.
- 24 Dolf Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'. 1972. DNPP, https://dnpprepo.ub.rug.nl/9969/1/Nuishetmeestradikale_ocr.pdf (geraadpleegd 12 juli 2021).
- 25 Ibidem.
- 26 Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'. Vgl. Het congresverslag in: X-Y Working Group, *Towards internationalised development action: report*. Novib, Den Haag 1971.
- 27 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'.
- 28 *Keerpunt 1972: Regeerakkoord van de progressieve drie*. Z.p. 1972, DNPP, <https://dnpprepo.ub.rug.nl/518/19/Keerpunt%201972%20-%20Regeerakkoord%20van%20de%20progressieve%20drie.pdf> (geraadpleegd 12 juli 2021).
- 29 *PPR 72*, Z.p., Z.j., p. 3. DNPP, <https://dnpprepo.ub.rug.nl/482/1/Verkiezingsprogramma%20PPR%201972.pdf> (geraadpleegd 12 juli 2021).
- 30 Dennis Meadows, *Grenzen aan de groei: Rapport van de Club van Rome*. Spectrum, Utrecht 1972.
- 31 Barbara Ward, *Niet meer dan één aarde: Zorgvuldig beheer van een kleine planeet*. Contact, Amsterdam 1972.
- 32 Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'.
- 33 H.M. de Lange, *Rijke en arme landen: Een verantwoordelijke maatschappij in mondiaal perspectief*. Wereldvenster, Baarn 1967; Jan Tinbergen, *Een leefbare aarde*. Agon Elsevier, Amsterdam 1970.
- 34 Meer hierover: zie hoofdstuk 5 van Chris Hietland.
- 35 Piet Reckman, *Schijn gestalten van de macht: Unctad in Chili*. In den toren, Baarn 1972.
- 36 Bret Benjamin, 'Bookend to Bandung: The New International Economic Order and the Antinomies of the Bandung Era'. In: *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 6 (2015) nr. 1, pp. 33-46; Maarten Kuitenbrouwer, 'Nederland gidsland? De ontwikkelingssamenwerking van Nederland en gelijkgezinde landen, 1973-1985'. In: Jan Nekkers, Peter Malcontent en Peer Baneke, *De geschiedenis van vijftig jaar ontwikkelingssamenwerking 1949-1999*. Sdu uitgevers, Den Haag 1999, pp. 183-200.
- 37 'Hulp aan Bangla Desj'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 31, p. 4; 'Koppelgemeenten Bangla Desh'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 32, p. 4.
- 38 'sos: Stichting Ontwikkelings-Samenwerking (sos) te Kerkrade'. In: *PPRAK* (1973) nr. 41, p. 7.
- 39 Hans Beerends, *De Derde Wereldbeweging: Geschiedenis en toekomst*. Jan van Arkel, Den Haag 1992, pp. 148-149.
- 40 'Een stukje Novib'. In: *PPRAK* (1976) nr. 88, p. 4.
- 41 Panoramiek (NOS), 1 december 1973, *Beeld en geluid op school*, <https://beeldengeluidop-school.nl/#/details/program/urn:vme:default:program:2101608040029628631> (geraadpleegd 16 juli 2021).

- 42 Ibidem.
- 43 'Een aanzet tot aktie'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 33, p. 3.
- 44 'Kommissies en werkgroepen'. In: *PPRAK* (1973) nr. 42, p. 5.
- 45 Leo Jansen, Erik Jurgens en Jan van der Straaten, *Barsten in de groei: Produktie en konsumptie tegen de achtergrond van welzijn, derde wereld, milieu en macht*. Het Wereldvenster, Baarn 1974.
- 46 Jonne Harmsma, 'Grenzen aan de groei? Een nieuw milieuministerie in zwaar weer 1971-1975'. In: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019*. Boom, Amsterdam 2019, pp. 48-49.
- 47 Anja Anbeek en Martin Zwanenburg, *Selectieve groei*. Studiestichting voor Radikale Politieke Vernieuwing, Amsterdam 1975, voorwoord.
- 48 Anbeek en Zwanenburg, *Selectieve groei*, p. 71.
- 49 Ibidem, p. 72.
- 50 Elke Seefried, 'Reconfiguring the Future? Politics and Time from the 1960s to the 1980s: Introduction'. In: *Journal of Modern European History* 13 (2015) nr. 3, pp. 306-316.
- 51 Daniel T. Rodgers, *Age of Fracture*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 2011.
- 52 'PPR en de economiese groei'. In: *PPRAK* (1976) nr. 88, p. 13.
- 53 Nota inzake de selectieve groei (Economische Structuurnota) (Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 13955, 2).
- 54 Bijzondere Commissie voor de Nota inzake de selectieve groei, 1ste vergadering, 22 november 1976 (Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 13955).
- 55 Ibidem, 314.
- 56 Ibidem, 219.
- 57 Ibidem, 299.
- 58 Ibidem, 269.
- 59 'Lubbers geeft zich over aan groei'. In: *PPRAK* (1976) nr. 93, p. 4.
- 60 Ibidem.
- 61 Maurits Henkemans, 'Instrumenten ter realisering van selectieve groei'. In: *PPRAK* (1977) nr. 110 (extra), pp. 10-12.
- 62 Maurits Henkemans, 'Nederland loopt voorop in aanvaarding van selectieve groei'. In: *PPRAK* (1977) nr. 114, p. 10.
- 63 Rob Hallegraaff, 'Europa en de Derde Wereld'. In: *PPRAK* (1978) nr. 115, p. 6.
- 64 Bijzondere Commissie voor de Nota inzake de selectieve groei, 1ste vergadering, 22 november 1976 (Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 13955, 196-197).
- 65 Boyd Noorda, 'Prakties radikalisme: Hoe gewoon zijn onze leefgewoontes?'. In: *PPRAK* (1976) nr. 78, p. 6.
- 66 Boyd Noorda, 'Prakties radikalisme: Hoe natuurlijk is ons voedsel?'. In: *PPRAK* (1976) nr. 77, pp. 6-7.
- 67 Boyd Noorda, 'Prakties radikalisme: Hoe voorgekookt is ons koopgedrag?'. In: *PPRAK* (1976) nr. 79, pp. 11.
- 68 'Prakties radikalisme 2'. In: *PPRAK* (1976) nr. 80, p. 15; 'Prakties radikalisme in discussie'. In: *PPRAK* (1976) nr. 81, p. 29; 'Prakties radikalisme 3'. In: *PPRAK* (1976), nr. 82, p. 15.
- 69 Piet Hagen, 'Alternatieve geldbesteding'. In: *PPRAK* (1977) nr. 98, p. 14.
- 70 Warren James Belasco, *Appetite for Change: How the Counterculture Took on the Food Industry, 1966-1988*. Pantheon Books, New York 1989; Joseph Heath en Andrew Potter, *The rebel sell: How the counterculture became consumer culture*. Capstone: Chichester 2006; Wirsching, 'From Work to Consumption'; Peter van Dam (red.), *The Rise of Consumer*

Society: Special Issue. BMGN/LHCR, Den Haag 2017; Maria McGrath, *Food for Dissent: Natural Foods and the Consumer Counterculture since the 1960s*. University of Massachusetts Press, Amherst 2019.

- 71 Joshua Clark Davis, *From Head Shops to Whole Foods: The Rise and Fall of Activist Entrepreneurs*. Columbia University Press, New York 2017; Sven Reichardt, *Authentizität und Gemeinschaft: Linksalternatives Leben in den siebziger und frühen achtziger Jahren*. Suhrkamp, Berlin 2014; Marijke Huisman e.a., *Savannah Bay: Geschiedenis van een bijzondere boekwinkel, 1975-2019*. Savannah Bay, Utrecht 2019; Andrew G. Kirk, *Counterculture Green: The Whole Earth Catalog and American Environmentalism*. University Press of Kansas, Lawrence 2007.
- 72 Leo van den Berg, 'Barsten in de groei van het kapitalisme'. In: *PPRAK* (1974) nr. 50, pp. 4-5.
- 73 Ibidem.
- 74 Peter Sloman, 'Universal Basic Income in British Politics, 1918-2018: From a "Vagabond's Wage" to a Global Debate'. In: *Journal of Social Policy* 47 (2018) nr. 3, pp. 627-628, 631-636.
- 75 Robert Theobald, *Gewaarborgd inkomen in een vrije maatschappij: Economische en sociale gevolgen van de automatisering*. Brand, Hilversum 1967.
- 76 Jansen, Jurgens, en Straaten, *Barsten in de groei*, p. 45.
- 77 Ibid., pp. 47-48.
- 78 Jan Pieter Kuiper, 'Niet meer werken om den brode'. In: M.R. van Gils (red.), *Werken en niet werken in een veranderende samenleving*. Swets & Zeitlinger, Amsterdam 1975, pp. 12, 20.
- 79 Ibidem, pp. 11-14.
- 80 Ibidem, pp. 21-22.
- 81 Ibidem, pp. 23-24.
- 82 Bijzondere Commissie voor de Interimnota Inkomensbeleid, Openbare commissievergadering 10-11-1975, 258-259 (Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 13399, 258-259).
- 83 'Inkomensbeleid: we weten wat we willen maar nog niet hóe'. In: *PPRAK* (1976) nr. 89, pp. 12-13.
- 84 'Partijprogramma 1977'. In: *PPRAK* (1976) nr. 94, pp. 9, 11.
- 85 Ibidem, pp. 11-12.
- 86 'Ontwerp regeerakkoord PvdA/PPR'. In: *PPRAK* (1977) nr. 98, p. 6.
- 87 'Salarismatiging voor eerlijkere inkomensverdeling'. In: *PPRAK* (1977) nr. 112, pp. 8-10.
- 88 'Ria Beckers: Beeld vertekend in publieke opinie'. In: *PPRAK* (1977) nr. 108, p. 11.
- 89 Marlies ter Borg, 'Het basisinkomen en de plicht tot arbeid'. In: *PPRAK* (1978) nr. 116 ([extra]), pp. 20-22; In het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1977 vroeg de PPR om een onderzoek naar een sociale dienstplicht voor mannen en vrouwen, vgl. PPR, *Verkiezingsprogramma 1977/1981 van de PPR* (Lelystad 1976) pp. 8, DNPP, <https://dnpprepo.ub.rug.nl/213/1/Verkiezingsprogramma%20PPR%201977.pdf> (geraadpleegd 14 februari 2022).
- 90 *Verkiezingsprogramma 1981/1985* (Amsterdam 1981), pp. 21-22, DNPP, <https://dnpprepo.ub.rug.nl/258/13/PPR%20Programma%201981-1985.pdf> (geraadpleegd 14 februari 2022).
- 91 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Vernieuwingen in het arbeidsbestel*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1981, pp. 255, 348.
- 92 Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Waarborgen voor zekerheid: Een nieuw stelsel van sociale zekerheid in hoofdlijnen*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1985. Vgl. 'Value of the guilder versus Euro', <https://iisg.amsterdam/en/research/projects/hpw/calculate.php> (geraadpleegd 27 augustus 2021).
- 93 'Geef iedereen boven de 18 jaar basisloon van f 450 per maand'. In: *NRC Handelsblad*, 18 juni 1985.

- 94 Ibidem; 'Grote twijfels over realiteit plannen WRR'. In: *NRC Handelsblad*, 19 juni 1985; 'De WRR heeft nagedacht, wie maakt de sommen?' In: *NRC Handelsblad: Supplement mens & bedrijf*, 19 juni 1985; 'Kabinet: basisinkomen te duur'. In: *Het Parool*, 19 juni 1985.
- 95 'Aan de deelnemers van de discussie-avond over Mens en maatschappij in de toekomst' [1984] (KDC-579, PPR, 2345).
- 96 Marlies ter Borg, 'Het basisinkomen en de plicht tot arbeid'.
- 97 Wilco Dekker, 'Idee van basisinkomen wint langzaam terrein'. In: *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 december 1994.
- 98 Jan Dirx, 'Aan de sectie politiek van het partijbestuur van de PPR', 1984. 'Aan de deelnemers van de discussie-avond over Mens en maatschappij in de toekomst' [1984] (KDC-579, PPR, 2345).
- 99 'PPR bepleit afdwingen werkweek van 30 uur in nieuw programma'. In: *NRC Handelsblad*, 22 augustus 1985.
- 100 'Syllabus houdende artikelen ter voorbereiding van de werkdag Basisinkomen' [1987], 40. 'Aan de deelnemers van de discussie-avond over Mens en maatschappij in de toekomst' [1984] (KDC-579, PPR, 1891).
- 101 Sloman, 'Universal Basic Income in British Politics', pp. 629-631.
- 102 Bram van Ojik, 'De lange weg naar het rijk der vrijheid'. In: *NRC Handelsblad: supplement economie*, 23 februari 1989.
- 103 'Voedingsbond ziet niets in atv-lijn FNV-top'. In: *de Volkskrant*, 20 april 1989.
- 104 'FNV wil meer atv met handhaving koopkracht minima'. In: *de Volkskrant*, 22 augustus 1989.
- 105 'Economen bijten tanden stuk op basisinkomen'. In: *de Volkskrant*, 17 juni 1989.
- 106 'PPR zet gezamenlijke lijst voor klein-links met eisen onder druk'. In: *NRC Handelsblad*, 10 april 1989.
- 107 *Verder kijken: verkiezingsprogramma Groen Links*. GroenLinks, Amsterdam 1989, pp. 9, DNPP, <https://dnpprepo.ub.rug.nl/390/1/Verkiezingsprogramma%20GroenLinks%201989.pdf> (geraadpleegd 12 juli 2021).
- 108 'Paul Rosenmöller loopt voor groene en linkse troepen uit'. In: *Trouw*, 5 juni 1992.
- 109 'GroenLinks wil voor ieder 500 gulden "voetinkomen"'. In: *de Volkskrant*, 10 november 1995.
- 110 F. Hartog, 'Prijs van het basisinkomen: veel hogere belastingen'. In: *NRC Handelsblad*, 24 december 1994.
- 111 Sloman, 'Universal Basic Income in British Politics'.

Vensters

Van vakbond naar voorhoede

- 1 'Weekbladen'. In: *de Volkskrant*, 18 mei 1977.
- 2 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1976, pp. 168-169.
- 3 'Stukken betreffende het aktiecentrum Tilburg' (KDC-579, PPR, 130).
- 4 'Stukken betreffende het aktiecentrum Eindhoven' (KDC-579, PPR, 115).
- 5 Ibidem.
- 6 'Ledenblad, 1974-1978' (Regionaal Archief Tilburg, 532, 1).
- 7 'Stukken betreffende het aktiecentrum Eindhoven' (KDC-579, PPR, 115).
- 8 'Uit de weekbladen'. In: *NRC Handelsblad*, 18 mei 1977.

‘Wie het zwaard grijpt, zal door het zwaard omkomen’

- 1 ‘Kamer veroordeelt actie studenten’. In: *de Volkskrant*, 22 mei 1969.
- 2 ‘Stukken betreffende de bezetting van het Maagdenhuis, een studentenactie te Amsterdam’ (KDC-579, PPR, 41).
- 3 Ibidem; ‘Besluitennota’s van het Dagelijks Bestuur’ (KDC-579, PPR, 24).
- 4 ‘Stukken betreffende de bezetting van het Maagdenhuis’.
- 5 ‘Open brief aan het bestuur’. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 10; ‘De grenzen van het verzet’. In: *Radikalen-krant*, 18 mei 1987; ‘Partij verdeeld over ‘Maagdenhuis’. In: *de Volkskrant*, 9 juni 1969.
- 6 ‘Pater Jan van Eupen, P.P.R. voorzitter-Amsterdam, over: revolutie, student, kerk en politiek’. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 10.
- 7 ‘Stukken betreffende de bezetting van het Maagdenhuis’.
- 8 ‘Pater Jan van Eupen, P.P.R. voorzitter-Amsterdam’.

Vrolijk Links in Assen

- 1 *15 jaar PPR aktiecentrum Assen*. Assen 1985, p. 58.
- 2 A. Lucardie, W. van Schuur en G. Voerman, *Verloren illusie, geslaagde fusie?* dsw Press, Leiden 1999, pp. 67-69.
- 3 *15 jaar PPR Assen*, pp. 46, 50-51.
- 4 ‘Het is hier niet moeilijk je progressief te profileren’. In: *Radikalen-krant* (1985), pp. 16-17.
- 5 Zoals aangehaald in: *15 jaar PPR Assen*, p. 11.
- 6 ‘Het is hier niet moeilijk je progressief te profileren’.

De Utrechtse Migrantenraad: het paradepaardje dat roemloos ten onder ging

- 1 ‘Utrecht laat buitenlanders meepraten’. In: *Trouw*, 9 maart 1972.
- 2 ‘Migrantenraad: dreigende afsterving van een experiment’. In: *NRC Handelsblad*, 30 juni 1977.
- 3 ‘Migrantenraad Utrecht door diepe dalen’. In: *NRC Handelsblad*, 29 oktober 1977.
- 4 John Rath, ‘Political Participation of Ethnic Minorities in the Netherlands’. In: *The International Migration Review* 17 (1983) nr. 3, pp. 455-469.
- 5 ‘De Migrantenraad organiseert 25 mei een demonstratie voor buitenlandse werknemers in en om Utrecht’. In: *Nieuw Utrechts Dagblad*, 22 mei 1974.
- 6 ‘PPR: speciale staatssecretaris voor buitenlanders’. In: *Het Vrije Volk*, 23 november 1972.
- 7 ‘Migrantenraad in Utrecht loopt stuk’. In: *Trouw*, 13 november 1975.
- 8 ‘Migrantenraad in handen van linkse politieke activisten’. In: *Reformatorisch Dagblad*, 15 december 1973.

Richtingenstrijd in het Rotterdamse aktiecentrum

- 1 ‘Berichten van de basis’. In: *PPRAK* (1981) nr. 176, p. 24.
- 2 Ibidem.
- 3 Ibidem; ‘PPR-lijsttrekker Rijnmond bedankt’. In: *de Volkskrant*, 15 april 1970.
- 4 ‘Hans Simons, PPR-Raadslid in Rotterdam’. In: *PPRAK* (1976) nr. 78, p. 8.
- 5 ‘Rotterdam’. In: *PPRAK* (1978) nr. 115, p. 10.
- 6 Fred van Ginneken, ‘De PPR van 1968 tot en met 1971’. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1976, p. 25.
- 7 ‘Berichten van de basis’, ‘Rotterdam’. In: *PPRAK* (1978), nr. 115, p. 10; ‘Uittredende PPR-mannen: “Eerlijke mensen kwamen niet aan bod”’. In: *Het Vrije Volk*, 15 april 1970.
- 8 Brief van Hans van der Wilk, namens het bestuur PPR-Z.H., 1977 (KDC-579, PPR, 2408).

- 9 Notulen werkgroep wijkraadsverkiezing IJsselmonde, 3 augustus 1977 (KDC-579, PPR, 2408).
- 10 'Onderzoek PSP/PPR-Fractie Rijnmondraad: Het kreupel trekpaard sleept zich met schulden voort'. In: *Radikalen-krant* (1984) nr. 3, pp. 19-20; 'Wat nu met de PPR?' In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 27, p. 3; Van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'.
- 11 Paul Lucardie, *The New Left in the Netherlands, 1960-1977. A Critical Study of New Political Ideas and Groups on the Left in the Netherlands with Comparative References to France and West Germany*. Dissertation Queen's University, Kingston 1980, p. 172.
- 12 'Onderwijs'. In: *PPRAK* (1975) nr. 60, p. 9.
- 13 'De kamerkandidaten: Dilia van der Heem'. In: *Radikalen-krant* (1982), pp. 10, 16.
- 14 'PPR-Programma 1981-1985' (1981) 21-22. <http://dnpprepo.ub.rug.nl/258/> (geraadpleegd 1 oktober 2021).
- 15 'De kamerkandidaten: Dilia van der Heem'.
- 16 'Winst'. In: *Radikalen-krant* (1982), pp. 5, 9.

3: Voorlopers in een gidsland. De vredespolitiek van de radicalen

- 1 Kees Waagmeester, 'Wat gebeurde er op 22 juni?' In: *PPRAK* (1974) nr. 53; *NRC Handelsblad*, 24 juni 1974.
- 2 *de Volkskrant*, 21 april 1969; Vgl. James C. Kennedy, *Stad op een berg. De publieke rol van protestantse kerken*. Boekencentrum, Zoetermeer 2010, p. 82.
- 3 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1972-1973, 1602, 1606.
- 4 Bas de Gaay Fortman, 'De vredespolitiek van de radicalen'. In: *Internationale Spectator* 27 (1973), pp. 109-113.
- 5 Bas de Gaay Fortman, 'Nederland gidsland in Noord-Zuidbetrekkingen?' In: *Internationale Spectator* 55 (2001), pp. 375-379. Over het intellectueel eigendom van het begrip gidsland ontstond nog wat interne spanning binnen de PPR-fractie: Erik Jurgens, 'Gidsland'. In: *NRC Handelsblad*, 18 augustus 1973.
- 6 Erik Jurgens, *De PPR op aarde. Een haastig pamflet*. De Forel, Nieuwendijk 1970, pp. 9, 18. Dit pamflet werd geschreven ter gelegenheid van de Statenverkiezingen van maart 1970, voornamelijk door Michel van Hulten en journalist Bernard van Bossum. Om strategische redenen werd echter besloten partijvoorzitter Jurgens als enige auteur op te voeren.
- 7 Werkgroep van Christen-Radicalen, *Programpunten vastgesteld op het programcongres der Christen-Radicalen (gehouden te Scheveningen, 10 en 11 november 1967)*. PPR, Den Haag 1967, p. 8.
- 8 'Voorlopig program (maart 1968)'. In: *Radicalen. Documentatie*, nr. 2. PPR, Den Haag 1968, achterflap.
- 9 Werkgroep van Christen-Radicalen, *Buitenlands beleid en defensie. Werkcongres gehouden te Utrecht, 1 juni 1968*. PPR, Den Haag 1968.
- 10 Benjamin Ziemann, 'Situating Peace Movements in the Political Culture of the Cold War. Introduction'. In: Idem (red.). *Peace Movements in Western Europe, Japan and the USA during the Cold War*. Klartext Verlag, Essen 2007, pp. 11-38; Daniel Gerster, *Friedensdialoge im Kalten Krieg. Eine Geschichte der Katholiken in der Bundesrepublik 1957-1983*. Campus Verlag, Frankfurt 2012; Maarten van den Bos, *Mensen van goede wil. Pax Christi 1948-2013*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 2015.
- 11 Konrad Jarausch, *Out of Ashes. A New History of Europe in the Twentieth Century*. Prince-

- ton University Press, Princeton 2015, pp. 400-402; Emiel Lamberts, *Het gevecht met Leviathan. Een verhaal over de politieke ordening in Europa, 1915-1965*. Bert Bakker, Amsterdam 2011, pp. 341-343.
- 12 James C. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. Boom, Amsterdam 1997, pp. 54-57; James Chappel, *Catholic Modern. The Challenge of Totalitarianism and the Remaking of the Church*. Cambridge University Press, Cambridge 2018.
 - 13 A.F. van Leeuwen s.j., 'Ons geweten en de atoombom' In: *Oorlog en vrede. Congres aangeboden aan de Universitaire Gemeenschap van de Rijksuniversiteit te Utrecht door het Collegium Studiosorum Veritas ter gelegenheid van zijn 14^e lustrum*. Dekker en Van de Vegt, Nijmegen 1960, pp. 49-54, citaat op p. 52.
 - 14 *Pacem in Terris*, nr. 127; *Het vraagstuk van de kernwapenen. Nadere beschouwingen over oorlog en vrede van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk*. Boekencentrum, 's-Gravenhage 1962; B.J. Brouwer, *Er zijn tenslotte grenzen. De Nederlandse kerken en het vraagstuk van de moderne oorlog, 1945-1965*. Kok, Kampen 1993; L.S. Wittner, *Confronting the Bomb. A Short History of the Nuclear Disarmament Movement*. Stanford University Press, Stanford 2009.
 - 15 F. Metzger, 'Von der Politisierung der Religion zur Ethisierung der Politik. Zur Transformationen des Verhältnisses von Religion und Politik.' In: M. Delgado en D. Neuhold (red.), *Politik aus christlicher Verantwortung. Ein Ländervergleich Österreich-Schweiz*. Studien Verlag, Innsbruck 2008, pp. 245-252.
 - 16 Jeremi Suri, *Power and Protest. Global Revolution and the Rise of the Détente*. Cambridge University Press, Cambridge 2003.
 - 17 *De rapporten van de Groep van Achtien*, KVP, Den Haag 1971, pp. 9-10.
 - 18 Werkgroep van Christen-Radicalen, *Buitenlands beleid en defensie*, 26; Bas de Gaay Fortman en Wim in 't Veld, 'Inleiding'. In: Idem (samenstellers), *Christen Radicaal*. Kok, Kampen 1967, pp. 7-9; R.J. van der Veen, 'Nederland ongebonden natie, een geloofwaardige weg'. In: *Op weg naar de ontknoping. Christen-radicaal pamflet samengesteld door Bas de Gaay Fortman en Wim in 't Veld*. Kok, Kampen 1970, pp. 37-44.
 - 19 'Elk mens meer ruimte om mens te zijn'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 2.
 - 20 Jurgens, *De PPR op aarde*, pp. 36; Jurgens aan Cools 25 augustus 1970 (KDC-579, PPR, 20).
 - 21 Verslag werkgroep vredespolitiek 6 april 1970 (KDC-579, PPR, 20); Verslag commissie vredespolitiek 27 mei 1970 (KDC-579, PPR, 20).
 - 22 Gerard van Pijkeren, 'Vredesweek 1969'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 7.
 - 23 Bas de Gaay Fortman, *Politiek op termijn*. Het Wereldvenster, Baarn 1974, pp. 57. Het begrip 'Culturele Revolutie' werd in Nederland kortstondig populair na een artikel van de katholieke publicist Daniel de Lange: Daniel de Lange, 'Culturele revolutie: een poging tot inhoudsbepaling', *Wending* 24 (1969) nr. 9, pp. 478-490.
 - 24 De Gaay Fortman, *Politiek op termijn*, pp. 57-58. Zie ook: Jurgens, *De PPR op aarde*, pp. 32-33. Het milieu was op dit moment inderdaad een belangrijk maatschappelijk thema. Vgl. Geert Buelens, *Wat we toen al wisten. De vergeten groene geschiedenis van 1972*. Querido, Amsterdam 2022.
 - 25 H.J.A. Hofland, *Tegels lichten of ware verhalen over de autoriteiten in het land van de voldongen feiten*. Contact, Amsterdam 1972, p. 219.
 - 26 Jill Lepore, *These Truths. A History of the United States*. Norton, New York 2019, pp. 602-603; Samuel Moyn, *Humane. How the United States Abandoned Peace and Reinvented War*. Farrar, Straus & Giroux, New York 2021, p. 181; David L. Chapell, *A Stone of Hope. Prophetic Religion and the Death of Jim Crow*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2004.

- 27 Verslag kerngroep vredespolitiek 27 mei 1970 (KDC-579, PPR, 20); Verslag kerngroep vredespolitiek 31 augustus 1970 (KDC-579, PPR, 20); S.C. Derksen, 'Hoe leren we de vrede? De opvoeding in het atoomtijdperk'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 7.
- 28 Goudswaard aan Lafeber 12 januari 1972 (KDC-579, PPR, 62); Verslag kerngroep vredespolitiek 2 februari 1972 (KDC-579, PPR, 20); Verslag kerngroep vredespolitiek 5 april 1972 (KDC-579, PPR, 20).
- 29 Van den Bos, *Mensen van goede wil*, pp. 120-121.
- 30 Derk Cools, 'De defensielasten in (Den) Toom houden'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 13; 'Europese veiligheid (ingezonden brief)'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 12.
- 31 *Met leger en vrede voor schut staan. Werkstuk om op te schieten. Een bezinning op vrede en de functie van het leger*. Rapport commissie vredespolitiek december 1972 (KDC-579, PPR, 2565).
- 32 'Wat een toestand'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 27; Michel van Hulten, 'Wat nu met de PPR?' In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 27; Sam Mol, 'Bas de Gaay Fortman: Niet-meedoen aan verkiezingen is opheffen op termijn'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 29.
- 33 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 36.
- 34 Max van der Stoep, 'Vredespolitiek moet centraal staan'. In: *Socialisme en Democratie* 11 (1972), pp. 505-509; Anet Bleich, *De stille diplomaat. Max van der Stoep 1924-2011*. Balans, Amsterdam 2018.
- 35 'Akkoord met Partij van de Arbeid en D66'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 25; Resolutie PPR-congres, 27 maart 1971 (KDC-579, PPR, 61). De compromistekst over de NAVO werd voor het eerst opgenomen in: G. van Bakel e.a., *PAK MEE. Een opzet voor een bundeling van vooruitstrevenden*. De Forel, Nieuwendijk 1970, p. 52. Een vergelijkbare tekst ook in hoofdstuk VIII van *Keerpunt 1972*. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 36.
- 36 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam, 1976, p. 109.
- 37 Jurgens, *De PPR op aarde*, p. 10; Erik Jurgens, 'De PPR en de politieke vernieuwing'. In: *Civis Mundi* 10 (1971) nr. 7/8, pp. 307-320.
- 38 De Gaay Fortman, *Politiek op termijn*, p. 13; Kennedy, *Nieuw Babylon*, p. 194.
- 39 'Akkoord met Partij van de Arbeid en D66'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 25; Resolutie PPR-congres 27 maart 1971 (KDC-579, PPR, 61).
- 40 'Christus en christelijk, te pas en te onpas. Aarden in de Tweede Kamer'. In: *Radikalen. Documentatie* (1968) nr. 2, p. 39. Ook: Jurgens, *De PPR op aarde*, pp. 46-49.
- 41 Benjamin Ziemann, 'A Quantum of Solace. European Peace Movements during the Cold War and their Elective Affinities'. In: *Archiv für Sozialgeschichte* 49 (2009), pp. 351-389.
- 42 Fokke Goudswaard en Ben van Kaam (red.), *Bommen voor brood. Joh. Blok/Dolf Coppes/Bas de Gaay Fortman/H. Linnemann/Hylke Tromp/J. Verkuyl over het verband tussen bewapeningswedloop, armoede en milieubederf*. Wereldvenster, Baarn 1972.
- 43 Wittner, *Confronting the Bomb*, pp. 108-129.
- 44 Michel van Hulten, 'Aktievoorstel 1971-1975'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 28; Lou Hoefnagels, 'PPR kongres 30 okt. Berg en Dal'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30.
- 45 'Het solidaire denken. Eerste rede van de nieuwe voorzitter, Dolf Coppes'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30; Erik Jurgens, 'Bestuursverkiezing op kongres'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 29. Vgl. voor de verbinding tussen bevrijdingstheologie en marxisme Gerd-Rainer Horn, *The Spirit of Vatican II. Western European Progressive Catholicism in the Long Sixties*. Oxford University Press, Oxford 2019.
- 46 Dolf Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'. In: *Strategie PPR '72*. Studiecentrum voor Politieke Vernieuwing, Amsterdam, 1972; Lou Hoefnagels, 'Nu is het meest radikale nog niet genoeg'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 33.

- 47 Erik Akkermans en Anneke van 't Hul (red.), *Menselijke maat. Op zoek naar de menselijke maat in onze samenleving*. Wereldvenster, Baarn 1977, p. 84. Initiatief voor dit boekje, waaraan tal van partijleden medewerking verleenden, kwam van het Studiecentrum voor Politieke Vernieuwing.
- 48 Verslag gesprekken commissie vredespolitiek 12 augustus 1973 (KDC-579, PPR, 64). Eerdere klachten: Verslag kerngroep vredespolitiek 8 september 1971 (KDC-579, PPR, 61).
- 49 Zie bijvoorbeeld: 'De actiecentra over de NAVO'. In: *PPRAK* (1974) nr. 51; 'NAVO-kongres'. In: *PPRAK* (1974) nr. 50.
- 50 'Vernieuwende beweging krijg je niet zomaar van de grond. Rede Wouter van Dam aan het begin van het Navokongres op 22 juni'. In: *PPRAK* (1974) nr. 53.
- 51 Waagmeester, 'Wat gebeurde er op 22 juni'; 'Het kongresbesluit van 22 juni. Onvrede met de NAVO'. In: *PPRAK* (1974) nr. 53; 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 36.
- 52 Wouter van Dam en Bas de Gaay Fortman, 'Reactie op de reacties op het NAVO-kongres'. In: *PPRAK* (1974) nr. 53; Derk Cools, 'Het NAVO-kongres: de beste stuurlui aan de wal?' In: *PPRAK* (1974) nr. 54.
- 53 Vrede. Een strategie voor vredespolitiek, vastgesteld door het partijcongres van de PPR op 31 mei 1975 (KDC-579, PPR, 1461); Verslag stuurgroep vredespolitiek 14 maart 1975; 'Een strategie voor vredespolitiek'. In: *PPRAK* (1975) nr. 61; Kees Waagmeester, 'Opnieuw het beste congres'. In: *PPRAK* (1975) nr. 63.
- 54 Hylke Tromp, 'Een juist en moedig besluit dat van politiek onbenul getuigt'. In: *PPRAK* (1974) nr. 53.
- 55 Notitie stuurgroep PPR 23 februari 1975 van Hylke Tromp (KDC-579, PPR 1461); Verslag stuurgroep vredespolitiek 14 maart 1975 (KDC-579, PPR, 1461).
- 56 Verslag stuurgroep themagroep vrede 14 maart 1976 (KDC-579, PPR, 1461).
- 57 Aldus Tromp in een brief aan De Gaay Fortman, geciteerd uit: Stefan van der Poel, *Herman Verbeek (1936-2013). Priester, politicus, publicist*. Verloren, Hilversum 2020, p. 85.
- 58 Notulen werkgroep vredesweek 9 maart 1977 (IISG, IKV, 44); Verslag stuurgroep vrede 13 april 1978 (KDC-579, PPR, 1452).
- 59 Ter Veer, 'Concept voor vredesweek en vredeskrant 1977', ongedateerd [maart 1977] (IISG, IKV, 44). Een publieksversie van het plan verscheen later als: Ben ter Veer, 'Actie tegen kernbewapening'. In: *Wending* 32 (1978) nr. 12, pp. 621-632.
- 60 Akkermans en Van 't Hull, *Menselijke maat*, p. 15; Notulen stuurgroep vrede 12 januari 1978 (KDC-579, PPR, 1452); Ten Berge aan bestuur PPR 15 maart 1979 (KDC-579, PPR, 1453); Bot aan Ten Berge 4 april 1979. De brief van Ten Berge was gericht aan het PPR-bestuur, het bestuur zond hem door aan de werkgroep vredespolitiek (KDC-579, PPR, 1453).
- 61 'De PPR en de Kernbewapening'. In: *PPRAK* (1978) nr. 126; Egbert Boeker, 'Kernwapens'. In: *PPRAK* (1978) nr. 126.
- 62 Interkerkelijk Vredesberaad, *Van N-Bom tot ss-20: Twee jaar discussie in politiek Nederland*. IKV, Den Haag 1979; Beatrice de Graaf, *Over de muur. De DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging*. Boom, Amsterdam 2004, pp. 90-96; H. Nehring en B. Ziemann, 'Do all paths lead to Moscow? The NATO dual-track decision and the peace movement - a critique'. In: *Cold War History* 11 (2011), pp. 1-12.
- 63 Tony Judt, *Postwar. A History of Europe since 1945*. Verso, Londen 2005, pp. 590-592; Frits Boterman, *Moderne geschiedenis van Duitsland, 1800-heden*. De Arbeiderspers, Amsterdam 2005, pp. 465-466.
- 64 Maarten van den Bos, 'Om de eenheid van regering, partij en land. Het debat over de kruisraketten in Nederland'. In: *Het volk spreekt. Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2017*. Boom, Amsterdam 2017, pp. 42-50.

- 65 Ben Schennink e.a., *De 21 november demonstranten. Wie zijn ze en wat willen ze?* svv, Nijmegen, 1982; Ben Schennink, 'From Peace Week to Peace Work: Dynamics of the Peace Movement in the Netherlands'. In: *International Social Movement Research* 1 (1988), pp. 247-279.
- 66 Campagneplan verkiezingen 1977, geciteerd uit: Van der Poel, *Herman Verbeek*, p. 84.
- 67 Ria Beckers, 'Zekerheid vol risico's'. In: *PPRAK* (1974) nr. 104.
- 68 Van der Poel, *Herman Verbeek*, pp. 85-87.
- 69 Beleidsnotitie 1978-1980, concept door Partijbestuur 5 juli 1978 (KDC-579, PPR, 1452).
- 70 KDC, PPR, 20: verslag bezoek PPR aan de DDR, 2-5 augustus 1970; 'Bezoek aan de DDR', *Radicalen-krant*, nummer 21 (oktober 1970).
- 71 Coppes, 'Nu is het meest radikale'; Van den Bos, *Mensen van goede wil*, pp. 219, 223.
- 72 KDC, PPR, 1452: notulen stuurgroep vrede 12 januari 1978; verslag overleg partijbestuur PPR/PvdA, 16 juni 1978; bestuur PPR aan PvdA, 29 juni 1978.
- 73 KDC, PPR, 1453: congresrede Leo Jansen 21 april 1979. Zie ook: Leo Jansen, 'Grenzen in de Europese gemeenschap' In: *Ideën PPR over Europa. PPR-Studieblad*, bijvoegsel *PPRAK*, nummer 139 (27 april 1979).
- 74 Notitie De Gaay Fortman over PPR en electoraat 13 april 1978 (KDC-579, PPR, 1452); Akkermans en Van 't Hull, *Menselijke maat*, p. 79.
- 75 Jan Huisman en Emmy van Noord, 'Ja van Lubbers bevordert radicalisering'. In: *Radikalen-krant* (1985) nr. 18.
- 76 IISG, KKN, 3: notulen KKN 10 januari 1984; IISG, KKN, 5: notulen KKN 31 januari 1984.
- 77 IISG, KKN, 5: notulen KKN 15 november 1985; notulen KKN 20 november 1986.
- 78 Ben ter Veer, *Het geluk van de vredesbeweging, 1989: Een nabeschouwing*. IKV, 's-Gravenhage 1990; Van den Bos, *Mensen van goede wil*, pp. 224-236.
- 79 Samuel Moyn, *The Last Utopia. Human Rights in History*. Cambridge University Press, Cambridge 2010, pp. 148-150.
- 80 De PPR en de mensenrechten 30 april 1979 (KDC-579, PPR, 1453).
- 81 Emmy van Noord, 'Mensenrechten, ontwikkeling en ontspanning'. In: *Radikalen-krant* (1985) nr. 4; 'Stellingen'. In: *Radikalen-krant* (1985) nr. 4; Ron Rote, 'Strijd voor traditionele mensenrechten bestendigt status quo'. In: *Radikalen-krant* (1985) nr. 4.
- 82 Peter Malcontent, 'Nederland en de mensenrechten'. In: Jacco Pekelder, Remco Raben en Mathieu Segers (red.), *De wereld volgens Nederland. Nederlandse buitenlandse politiek in historisch perspectief*. Boom, Amsterdam 2015, pp. 128-151; Dik Verkuil, 'Van Groen Links naar GroenLinks. Op zoek naar evenwicht (1990-1994)'. In: Paul Lucardie en Gerrit Voerman, *Van de straat naar de staat? GroenLinks 1990-2010*. Boom, Amsterdam 2010, pp. 63-86.
- 83 Hans van Egdom, 'Moedig besluit getuigt van onbenul'. In: *Radikalen-krant* (1987) nr. 12.
- 84 'Brief van 9 maart 1968'. In: *Radicalen. Documentatie*, nr. 2, pp. 44-45.
- 85 Over het belang van een dergelijke vanzelfsprekendheid: Terry Eagleton, *Ideology: An Introduction*. Verso, New York 1994, pp. 58-59.

Vensters

Harry van Doorn: veelzijdig, rechtlijnig en eigenzinnig

- 1 Frits Groeneveld, 'Katholiek bestuurder. H.W. van Doorn 1915-1992'. In: *NRC Handelsblad*, 13 januari 1992; Hans Goslinga, 'Oud-politicus pleitte al vroeg voor een duaal omroepbe-

- stel. Harry van Doorn 1915-1992.' In: *Trouw*, 14 januari 1992; Kees Bastianen, 'Mr Harry van Doorn stond model voor een linkse héér.' In: *de Volkskrant* (14 januari 1992).
- 2 Ook de PPR'er Boy Trip was minister in het kabinet-Den Uyl, maar hij had geen portefeuille en stond dus niet aan het hoofd van een ministerie.
 - 3 J. Bosmans, 'Doorn, Henri Willem van (1915-1992)'. In: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/BWN/lemmata/bwn6/doornh> (geraadpleegd 3 november 2021).
 - 4 NOS, 'Markant: Harry van Doorn'. In: *Clariah Media Suite*, <https://mediasuite.clariah.nl/tool/resource-viewer?id=2101608060043933831&cid=daan-catalogue-aggr&bodyClass=noHeader&singleResource=1> (uitzending 6 januari 1985; geraadpleegd 3 november 2021).
 - 5 Groeneveld, 'Katholiek bestuurder'.
 - 6 NOS, 'Markant'.
 - 7 'Van Doorn: als KRO-voorzitter niet bij radicalen.' In: *Trouw*, 28 februari 1968.
 - 8 Goslinga, 'Harry van Doorn 1915-1992'.
 - 9 NOS, 'Markant'.
 - 10 Maarten Huygen, 'Afscheid statig magistraat met natuurlijk gezag. Mr. Harry van Doorn maakte politieke reis van rechts in de oude KVP naar de PPR.' In: *NRC Handelsblad*, 29 oktober 1985.
 - 11 NOS, 'Markant'.
 - 12 Ibidem.
 - 13 PDC, 'Mr. H.W. (Harry) van Doorn', *Parlement.com*, https://www.parlement.com/id/vgoglllookzts/h_w_harry_van_doorn (geraadpleegd 3 november 2021); Bosmans, 'Doorn, Henri Willem van'.
 - 14 PDC, 'Mr. H.W. (Harry) van Doorn'.
 - 15 Stukken betreffende de publiciteit rondom de benoeming van mr. E. Jurgens tot voorzitter van de NOS en het vermeende oorlogsverleden van Van Doorn, 1975 (NA, H.W. van Doorn-2.21.376, 121)
 - 16 Notulen van de vergadering van de Ministerraad van 1 juni 1973, 13 (NA, Raad van Ministers-2.02.05.02, 1235).
 - 17 Notulen van de vergadering van de Ministerraad van 4 juli 1975, 11-12 (NA, Raad van Ministers-2.02.05.02, 1596).
 - 18 Notulen van de vergadering van de Ministerraad van 8 november 1974, 23-42 (NA, Raad van Ministers-2.02.05.02, 1409).
 - 19 PDC, 'Mr. H.W. (Harry) van Doorn'.
 - 20 NOS, 'Markant'.
 - 21 Bosmans, 'Doorn, Henri Willem van'.
 - 22 Goslinga, 'Harry van Doorn 1915-1992'.

Het Bas-effect

- 1 'PPR en VVD schieten omhoog; KVP grote verliezer. Politieke midden springt uit elkaar.' In: *de Volkskrant*, 30 november 1972; Wim Veenstra en Frans de Lugt, 'De twee kometen van de stembus'. In: *Algemeen Dagblad*, 1 december 1972.
- 2 Hans van der Werf, *De Gaay Fortman. Profiel van een politicus*. H. Meulenhoff, Baarn 1973, p. 43.
- 3 Pieter Siepersma, *Hans Wiegel. De biografie*. Atlas Contact, Amsterdam 2020, pp. 226, 232.
- 4 Henk Waltmans, *Niet bij rood alleen*. Uitgever Xeno, Groningen 1983, pp. 87-91, 125.

- 5 Handelingen van de Eerste Kamer der Staten-Generaal 1986-1987, pp. 283-284; 'Senator De Gaay Fortman stelt voortbestaan PPR ter discussie'. In: *de Volkskrant*, 12 november 1986.
- 6 'De Gaay wil af van saai imago'. In: *Nieuwsblad van het Noorden*, 12 februari 1987.

Dilia van der Heem: omdat het om mensen gaat

- 1 'Lijst 13: PPR, Contacten met bevolking vernieuwen'. In: *Het Vrije Volk*, 29 mei 1970.
- 2 'Paspoort Dilia van der Heem'. In: *Het Vrije Volk*, 30 mei 1973.
- 3 Dilia van der Heem, mondelinge mededeling, 13 september 2021.
- 4 Loes Smit, 'Jongste van het parlement'. In: *Trouw*, 30 mei 1973.
- 5 Dilia van der Heem, mondelinge mededeling.
- 6 Idem.
- 7 Loes Smit, 'Jongste van het parlement'.
- 8 Dilia van der Heem, mondelinge mededeling.

4: Radicale zeggenschap.

De PPR en het ideaal van een democratische maatschappij

- 1 Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. Boom, Amsterdam 1995, p. 56; Sjaak van der Velden, *Stakingen in Nederland. Arbeidersstrijd 1830-2008*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2009, p. 62; "Kapitaal met de centen aan de haal". De bedrijfsbezetting van ENKA-Breda in 1972', <https://vakbondsverhalen.nl/verhaal/kapitaal-met-de-centen-aan-de-haal>.
- 2 'Bas de Gaay Fortman. Tien dagen Kamerlid moet weten wat achterban denkt. "Onderaan" werken voorkomt vervreemding'. In: *De Tijd*, 17 augustus 1972.
- 3 'ENKA-Breda bezet door werknemers. Actie volledig gesteund door vakbonden'. In: *Het Parool*, 19 september 1972; 'Ministers spreken morgen met Enkatop'. In: *Tubantia*, 19 september 1972.
- 4 'Gelukwensen'. In: *Nederlands Dagblad*, 23 september 1972.
- 5 Niek Pas, 'Subcultural Movements. The Provos'. In: Martin Klimke en Joachim Scharloth (red.), *1968 in Europe. A History of Protest and Activism, 1956-1977*. Palgrave, New York 2008, pp. 13-23, aldaar p. 13; Hans Righart, *De wereldwijde jaren zestig*. Utrechtse Historische Cahiers, Utrecht 2003, p. 10.
- 6 Menno van der Land, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66, 1966-2003*. Sdu Uitgevers, Den Haag 2003, p. 36.
- 7 *Beginselprogramma 1969*, p. 1.
- 8 Frank Georgi, 'Selbstverwaltung: Aufstieg und Niedergang einer politischen Utopie in Frankreich von den 1968er bis zu den 1980er Jahren'. In: Bernd Gehrke en Gerd-Rainer Horn (red.), *1968 und die Arbeiter. Studien zum 'proletarischen Mai' in Europa*. VSA Verlag, Hamburg 2007, pp. 252-274, 257.
- 9 *Radikalen-krant* (1968) nr. 2, p. 1.
- 10 'Elk mens meer ruimte om mens te zijn'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 2, pp. 1-2.
- 11 *Program Politieke Partij Radikalen* (1969), pp. 3-4.
- 12 *Beginselprogramma 1969*, pp. 65-66, 68.

- 13 'Elk mens meer ruimte om mens te zijn'.
- 14 *Radikalen-krant* (1968) nr. 3, p. 1.
- 15 *Program Politieke Partij Radikalen* (1969), p. 3.
- 16 *Beginselprogramma 1969*, pp. 22-27.
- 17 *Radikalen-krant* (1968) nr. 2, p. 1.
- 18 *Beginselprogramma 1969*, p. 59.
- 19 Ivo van Haren, 'Democratisering in het bedrijfsleven'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 9.
- 20 'Nabeschouwing - kongresvoorbereiding. Democratie in eigen partij'. In: *Radikalen-krant* (1969), nr. 1, p. 3.
- 21 *Radikalen-krant* (1968) nr. 3, p. 1.
- 22 'Mr. Jurgens tot voorzitter gekozen PPR: oppositie op straat. Geen socialistische concentratie'. In: *Algemeen Handelsblad*, 7 oktober 1968.
- 23 Congres in Arnhem, *Radikalen-krant* (1968) nr. 4, p. 3.
- 24 Congres in Arnhem, *Radikalen-krant* (1968) nr. 4, p. 3.
- 25 Jurgens in *Radikalen-krant* (1969) nr. 9.
- 26 Verklaring over acties aan pedagogische akademies 10 januari 1970 (KDC-579, PPR, 8).
- 27 'De kwestie Maagdenhuis'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 10, p. 3.
- 28 Jan van Eupen, 'Revolutie, student, kerk en politiek'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 10, p. 4.
- 29 C.V. Lafeber, 'Antwoord op een open brief'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 10, p. 3.
- 30 'Wereldwinkel negeert verbod boycot-actie'. In: *de Volkskrant*, 18 mei 1973.
- 31 'Kamerleden gooiden rotte sinaasappels'. In: *Tubantia*, 21 mei 1973.
- 32 *Vrede, macht, milieu, welzijn. Verkiezingsprogramma PPR 1977-1981*, p. 7.
- 33 *PPR Programma 1981-1985*, p. 6.
- 34 *De PPR gaat verder. Voorjaarskongresstuk* (1983), p. 7.
- 35 Jan Mertens, *Mijn leven als vakbondsman en politicus. Bewerkt door Arie Kuiper*. Valkhofpers, Nijmegen 2004, pp. 233-243. Zie ook: <https://vakbondshistorie.nl/dossiers/200-mertens-50-jaar-dato/> (geraadpleegd 25 april 2022).
- 36 Jurgens, 'Vakbeweging en politiek' 29 september 1969 (KDC-579, PPR, 8).
- 37 Tine Jager, 'Politiek en vakbeweging en cumulatief' [1969] (KDC-579, PPR, 8).
- 38 Paul Janssen, 'Sociaal-economische verlangens van de PPR voor de komende regeringsperiode' [1969] 3-7 (KDC-579, PPR, 8).
- 39 Ibidem.
- 40 Voorlopig programma.
- 41 *Beginselprogramma 1969*.
- 42 Ontwerp-beginselprogramma pp. 59-61.
- 43 'Programcommissie 2: Democratisering van de samenleving, in het bijzonder van het bedrijfsleven, concept-paragraaf' 1968 (KDC-579, PPR, 8).
- 44 Pier van Gorkum, 'Meedenken, meepraten, meebeslissen'. In: *Radikalen-krant* (1969), p. 1.
- 45 'Haagse Post. Pier van Gorkum'. In: *Trouw*, 3 juli 1975.
- 46 Pier van Gorkum, 'Meebeslissen'. In: *Radikalen-krant* (1969), p. 1.
- 47 Ibidem.
- 48 Georgi, 'Selbstverwaltung: Aufstieg und Niedergang einer politischen Utopie in Frankreich', p. 254.
- 49 Ivo van Haren, 'Democratisering in het bedrijfsleven'.
- 50 Paul Janssen, 'Sociaal-economische verlangens van de PPR voor de komende regeringsperiode' [1969], pp. 3-7 (KDC-579, PPR, 8).
- 51 *Radikalen-krant* (1969) nr. 9.

- 52 Zie: W. de Jong, 'The Transfer of Parliamentary Ideals to Civil Society in the Netherlands in the 1970s'. In: R. Aerts en H. te Velde (red.), *The Ideal of Parliament in Europe since 1800*. Palgrave Macmillan, Londen 2019, pp. 219-238.
- 53 Paul Janssen, 'Regeringskombinatie toont ware gezicht'. In: *Radikalen-krant* (1970) nr. 22.
- 54 Verklaring [1970] (KDC-579, PPR, 8).
- 55 Bart Weverling, 'Economische democratie van onderop'. In: *Radikalen-krant* (1973) nr. 46.
- 56 Verkiezingsprogramma 1971, pp. 62.
- 57 PvdA, D'66 en PPR, *Hoofddlijnen van een regeringsprogramma 1971-1975*, p. 6.
- 58 Ivo van Haren, Inleiding werkcongres 1970 (KDC-579, PPR, 8).
- 59 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971'. Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam 1976, pp. 44, 129.
- 60 'Oktobercongres'. In: *Radikalen-krant* (1970) nr. 19, p. 4.
- 61 M. van Hulten, 'Wat nu met de PPR'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 27, p. 3.
- 62 B. de Gaay Fortman, 'Radikale politiek'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30, p. 2.
- 63 'KERNGROEP'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 29, p. 3.
- 64 Gerard van Pijkeren, 'CLASC-INTERNACIONALE'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 12.
- 65 D. Coppes, 'Het solidaire denken'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30, p. 3.
- 66 D. Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'. Studiecentrum voor radikale politieke vernieuwing 1972, p. 1.
- 67 Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg', 3.
- 68 L. Hoefnagels, 'Opiniepeiling over: Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 33, p. 1.
- 69 *Keerpunt 1972: Regeerakkoord van de progressieve drie*, 1972, p. 8.
- 70 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 36.
- 71 'Diskussieproject samen overleven'. In: *Radikalen-krant* (1973) nr. 38, p. 3.
- 72 'Enige fragmenten uit de rede van Bas de Gaay Fortman'. In: *PPRAK* (1973) p. 3.
- 73 Leo van den Berg, 'Barsten in de groei van het kapitalisme'. In: *PPRAK* (1974) nr. 50, p. 3.
- 74 Pier van Gorkum, 'Economische Macht. Bijdrage programkongres 1973'. 27 september 1973 (KDC-579, PPR, 8).
- 75 Notitie ongedateerd [1974] (KDC-579, PPR, 535); 'Het informatiecentrum voor ondernemingsraden: noodzaak'. In: *PPRAK* (1974) nr. 51, p. 7.
- 76 Notitie fractieondersteuning voor ondernemingsraden 1973 (KDC-579, PPR, 2188).
- 77 Theo Brinkel, *Lubbers. Haagse jaren*. Ambo, Amsterdam 2020, p. 37.
- 78 Minderheidsnota Lubbers (KDC-579, PPR, 8).
- 79 J. Ramakers, 'Strijd om de zelfstandige ondernemingsraad. De herverdeling van macht'. In: Jan Ramakers, Gerrit Voerman en Rutger Zwart (red.), *Illusies van Den Uyl? De spreiding van kennis, inkomen en macht*. Het Spinhuis, Amsterdam 1998, pp. 49-62, aldaar p. 50.
- 80 Verslag fractievergadering 4 mei 1973, 9 mei 1973, 10 mei 1973 (KDC-579, PPR, 2189).
- 81 A.A.M. van Agt, 'Spreiding van macht in de onderneming'. In: *Illusies van Den Uyl?*, pp. 63-66, aldaar p. 64.
- 82 Brief J. van der Doef aan TK-fractie (KDC-579, PPR, 8).
- 83 'Kabinetscrisis over ondernemingsraden is niet te vermijden'. In: *Tubantia*, 20 februari 1975.
- 84 'Ruzie in PPR over dreigende taal aan kabinet'. In: *Algemeen Dagblad*, 20 februari 1975; 'PPR wil vervroegde verkiezingen houden'. In: *Nieuwsblad van het Noorden*, 29 maart 1975.
- 85 'Boersma: Uittreden PPR niet zo'n ramp'. In: *Het Vrije Volk*, 27 februari 1975.
- 86 Van Gorkum aan Vondeling 27 augustus 1975 (KDC-579, PPR, 8).

- 87 'PPR blijft kabinet-Den Uyl trouw'. In: *NRC Handelsblad*, 6 mei 1975; 'In de schaduw'. In: *Leeuwarder Courant*, 30 mei 1975.
- 88 'Uit de kamer geklapt'. In: *Leeuwarder Courant*, 31 mei 1975.
- 89 'PPR blijft trouw aan kabinet Den Uyl'. In: *Algemeen Dagblad*, 2 juni 1975; H.J.A. Hofland, 'PPR is klein, gezond en hecht maar staat of valt met Bas'. In: *NRC Handelsblad*, 2 juni 1975.
- 90 'Den Haag dinsdag'. In: *de Volkskrant*, 3 juni 1975.
- 91 'Van Gorkum kiest voor buitenparlementair werk'. In: *Het Parool*, 2 juni 1975; 'Van Gorkum bereidt nieuwe OR-wet voor'. In: *Algemeen Dagblad*, 20 juni 1975.
- 92 Kees Waagmeester, 'Pier van Gorkum toch afgetreden'. In: *PPRAK* (1975) nr. 65, p. 4.
- 93 Brief Van Gorkum aan Vondeling 27 augustus 1975 (KDC-579, PPR, 8).
- 94 *Trouw*, 3 juli 1975.
- 95 'Nos-benoeming bewijst ons slechte dienst'. In: *Nieuwsblad van het Noorden*, 13 augustus 1975.
- 96 'Van Gorkum ageert tegen eigen partij'. In: *Trouw*, 30 september 1975.
- 97 W. Woltz, 'Een week Nederland'. In: *NRC Handelsblad*, 7 juni 1975.
- 98 Fractievergadering 9 mei 1973 (KDC-579, PPR, 2189).
- 99 Zie notulen ministerraad 4 april 1975, p. 44 en 9 mei 1975, p. 55.
- 100 Notitie Raad van Commissarissen-Gedachtenbepaling, december 1975 (KDC-579, PPR, 2189).
- 101 'Kommentaar PPR-fractie op het wetsontwerp ondernemingsraden voor zover het bekend is', 4 februari 1976 (KDC-579, PPR, 2189).
- 102 'Persbericht boycotactie ondernemingsraden, en 'PPR breekt met groep-Van Gorkum'. In: *De Telegraaf*, 1 maart 1976 (KDC-579, PPR, 2189).
- 103 'Overgestapt naar PSP-gelederen. Werkgroep nu uit de PPR'. In: *Het Parool*, 9 juni 1976.
- 104 J. Ramakers, 'Strijd om de zelfstandige ondernemingsraad', p. 55.
- 105 Van Agt, 'Spreiding van macht in de onderneming', p. 65.
- 106 *Verkiezingsprogramma 1977*, p. 10.
- 107 Van Agt, 'Spreiding van macht in de onderneming', p. 66.
- 108 Bijdrage Dilia van der Heem aan het debat wetsontwerp ondernemingsraden p. 4 (KDC-579, PPR, 2191); Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 15 maart 1977, pp. 3739-3742.
- 109 D. Coppes, 'Nu is het meest radicale nog niet goed genoeg', p. 6.
- 110 Ibidem, pp. 7-8.
- 111 Jan-Joost Lindner, 'Verkiezingsverhalen maar betrekkelijk'. In: *de Volkskrant*, 9 maart 1974.
- 112 F.E. Schumacher, *Small is Beautiful. Economics as if People Mattered*. Harper & Row, Londen 1973/1975, p. 141; *Hou het klein: Een economische studie waarbij de mens weer meetelt*. Amboboeken, Amsterdam 1973; Jeroen van Urk, 'Gloriejaren', <http://pprreunie2018.nl/PPR%20glorie.pdf>.
- 113 'PPR adopteert Deinum'. In: *de Volkskrant*, 11 mei 1977.
- 114 Ria Beckers, 'Zeven misverstanden over de PPR'. In: *PPRAK* (1977) nr. 101, p. 3.
- 115 Ibidem.
- 116 H.J.A. Hofland, 'Amsterdam: of niet zo simpel als het lijkt'. In: *NRC Handelsblad*, 11 december 1975.
- 117 *De PPR gaat verder*, p. 3.
- 118 Ibidem.
- 119 *Pleidooi voor een ecologische democratie. Een kwestie van beschaving. Ontwerp partijprogramma 1990-1994*, p. 1.

Pier van Gorkum: het radicale buitenbeentje van de PPR

- 1 'Rijgend centrum PPR voorlichting ondernemingsraden'. In: *Trouw*, 9 mei 1974.
- 2 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal II 1972/73, 28 mei 1973, p. 1571.
- 3 Aanhangsel II 1973/74, 20 augustus 1974, nr. 1990.
- 4 'Kwaai pier'. In: *de Volkskrant*, 17 september 1974.
- 5 'Dit beleid had ook door de vvd gevoerd kunnen worden'. In: *De Groene Amsterdammer*, 16 februari 1975.
- 6 Rob Vermaas, 'Niets zou het CDA beter uitkomen dan dat de PPR nu zou afhaken'. In: *De Tijd*, 30 mei 1975.
- 7 De uitslag van de stemming was 578 tegen, 192 vóór en 23 onthoudingen. "Gewone mensen" informeren: Pier van Gorkum gaat als buiten-parlementair Kamerlid verder'. In: *Leeuwarder Courant*, 2 juni 1975; 'PPR-Kamerlid is gepriegel meer dan zat'. In: *Het Vrije Volk*, 2 juni 1975.
- 8 Henk Waltmans, *Niet bij rood alleen. Vijftien jaar Nederlandse politiek en de geschiedenis van de PPR*. Uitgeverij Xeno, Groningen 1983, pp. 107-108; 'Van Gorkum voorlopig gewoon Tweede Kamerlid'. In: *Trouw*, 20 juni 1975; 'Van Gorkum mag niet buiten-parlementair'. In: *Het Vrije Volk*, 23 juni 1975; 'Van Gorkum (PPR) stapt toch op'. In: *De Telegraaf*, 27 juni 1975.

Ria Beckers: een vrouw uit één stuk

- 1 Toespraak Ria Beckers. In: Renée Rietveld (red.), *21 november-de Toespraken*. Luyten, Amstelveen 1981, pp. 21-22.
- 2 Parlement.com.
- 3 Peter Lankhorst, 'Genuanceerd, maar radicaal. In memoriam Ria Beckers (1938-2006)'. In: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2006*. Sdu Uitgevers, Den Haag 2006, pp. 156-159.
- 4 Lankhorst, 'Genuanceerd, maar radicaal'; Marcel ten Hooven, 'Gewetensvol en altijd serieus'. In: *Trouw*, 25 maart 2006; Rouke Broersma en Hans van Egdom, 'De baasjes steken weer de kop op'. In: *Radikalen-krant* (1986).
- 5 Ria Beckers-de Bruijn, 'Ook in een vrouwvriendelijke partij moet je zorgen dat je strijdbaar blijft'. In: Anneke Groen (red.), *Vrouwen en het Binnenhof*. Staatsuitgeverij, Den Haag 1985, pp. 31-32.
- 6 Parlement.com.
- 7 Lankhorst, 'Genuanceerd, maar radicaal'; Beckers-de Bruijn, 'vrouwvriendelijke partij'.
- 8 Ria Beckers, 'Op Onno'. In: Jaap Voerman (red.), *De lariekoek. Vrolijke nonsensgedichten*. Novella, Amersfoort 1989, p. 63.
- 9 Lankhorst, 'Genuanceerd, maar radicaal'; Ria Beckers, 'Beste Ruud'. In: Robert Ammerlaan (red.), *Afscheid van Ruud Lubbers*. Uitgeverij Anthos, Baarn 1994, pp. 51-54; Broersma en Van Egdom, Interview met Ria Beckers; Ria Beckers, 'Ten geleide'. In: Gérard van Tillo en Leni Jansen (red.), *Bloemen voor de macht. Ervaringen, analyses, scenario's*. Uitgeverij Kok, Kampen 1996, pp. 7-9.

'Kritiek op Europa? Stem dan écht progressief'

- 1 Jan-Peter de Valk en Rob Hallegraef, 'Negen discussiestellingen over de Europese Negen'. In: *PPRAK* (1979) nr. 141.
- 2 'Kongresbesluiten'. In: *PPRAK* (1979) nr. 141.
- 3 'Kongres-diskussie over Europese verkiezingen'. In: *PPRAK* (1978) nr. 131.

- 4 Zie: Hilde Reiding, '1973-1986: De teleurstellende Europese werkelijkheid'. In: Anjo Har-
ryvan en Jan van der Harst (red.), *Verloren consensus. Europa in het Nederlandse parle-
mentair-politieke debat, 1945-2013*. Boom, Amsterdam 2013, pp. 103-142, aldaar p. 117.
- 5 Reiding, '1973-1986: De teleurstellende Europese werkelijkheid', p. 117.
- 6 Werkgroep Europese Zaken, 'Algemeen verslag van de twee Europa-diskussiedagen'
(KDC-579, PPR, 1572).
- 7 Zie bijvoorbeeld: 'Links liet Europa rechts liggen. PPR met PvdA naar Europese verkiezin-
gen'. In: *PPRAK* (1978) nr. 120; 'Kongres-diskussie over Europese verkiezingen'. In: *PPRAK*
(1978) nr. 131.
- 8 Gerrit Voerman en Nelleke van de Walle, *Met het oog op Europa. Affiches voor de Europese
verkiezingen, 1979-2009*. Boom, Amsterdam 2009, p. 34.
- 9 Advertentietekst 'Kritiek op Europa? Stem dan écht progressief' (KDC-579, PPR, 1564);
Stukken betreffende de verkiezingscampagne voor het Europees Parlement, 1979 (KDC-
579, PPR, 1564); Advertentietekst 'Waarom Leo Jansen naar Straatsburg moet' (KDC-579,
PPR, 1564); 'Kort verslag van de bijeenkomst van het Permanent Kampagne Beraad, ge-
houden op maandag 12 maart 1979 op het partijbureau te Amsterdam' (KDC-579, PPR,
1563).
- 10 Citaten afkomstig uit: PPR, *Europees Programma*, 1979.
- 11 Voerman en Van de Walle, *Met het oog op Europa*, p. 46.

5: Grenzen aan de groei. *Milieu als speerpunt van de radikalen*

- 1 *NRC Handelsblad*, 25 maart 1976; *Trouw*, 25 maart 1976.
- 2 Niels Wiedenhof, *Wetenschapsvoorlichting: Een bijdrage tot beeld-, oordeels- en besluitvor-
ming*. Dissertatie, Technische Hogeschool Eindhoven 1978, pp. 134-146.
- 3 Brief van Stéphanie Brokerhof namens het partijbestuur aan de plaatselijke actiecentra 20
februari 1975 (KDC-579, PPR, 769).
- 4 *PPRAK* (1975) nr. 62; *Nieuwsblad van het Noorden*, 27 juni 1975.
- 5 Wiedenhof, *Wetenschapsvoorlichting*, pp. 139, 142; *PPRAK* (1976) nr. 80.
- 6 Lucas Reijnders, *Het milieu, de politiek en drie verkiezingen*. Van Gennep, Amsterdam
1993, pp. 55-64.
- 7 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 18 november 1986.
- 8 Fred van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971', Doctoraalscriptie Universiteit van
Amsterdam 1976, p. 15. De tien programcommissies waren: Politieke en staatkundige
vernieuwing; Democratisering van de samenleving in het bijzonder het bedrijfsleven;
Onderwijs, vorming, cultuurpolitiek; Ruimtelijke ordening en woningbouw; Sociale ze-
kerheid, maatschappelijk werk en geneeskundige zorg; Vredespolitiek; Financiering over-
heidsuitgaven; Inkomens- en vermogenspolitiek; Welvaart- en werkgelegenheidspolitiek;
Van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971', p. 50, noot 24.
- 9 'Ontwerp-programma van de radikalen'. In: *Radikalen-krant* (1968) nr. 5.
- 10 'Program Politieke Partij Radikalen', 1969 (collectie DNPP).
- 11 Michel van Hulten, 'Gratis per spoor'. In: *Radikalen-krant* (1969) nr. 7, pp. 1, 3. Van Hulten
wees in zijn artikel onder meer op de 'winst' die het plan zou opleveren voor de laagste
inkomensgroepen, het verkeer, het toerisme en de regionale ontwikkeling.

- 12 'P.P.R. Verkiezingsprogram 1971'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 25, pp. 3-4. Dit verkiezingsprogramma werd uitgebracht in aanvulling op het programma dat in 1969 tot stand was gekomen.
- 13 Zie voor de gesprekken en initiatieven in de periode 1968-1971 om vanuit de PPR te komen tot progressieve samenwerking, op zowel lokaal, provinciaal als nationaal niveau: Van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971', pp. 67-84.
- 14 Philip van Praag, *Strategie en illusie. Elf jaar intern debat in de PvdA*. Het Spinhuis, Amsterdam 1990, pp. 89-91.
- 15 'Beleidsplan D'66. Regeringsbeleid voor de jaren 1971-1975', pp. 37-44 (collectie DNPP).
- 16 'Hoofdpijnen van een regeringsprogram 1971-1975, PvdA, D'66, PPR', p. 1 (collectie DNPP).
- 17 'PSP Programma 1967-1971', pp. 34-35 (collectie DNPP); 'Wat wil D'66: Verkiezingsprogramma 1967', p. 10 (collectie DNPP); 'Verkiezingsprogramma 1967 van de Partij van de Arbeid', p. 3 (collectie DNPP).
- 18 Jacqueline Cramer, *De groene golf. Geschiedenis en toekomst van de Nederlandse milieubeweging*. Van Arkel, Utrecht 1989, pp. 35-41.
- 19 *Het Vrije Volk*, 13 oktober 1970; *Trouw*, 13 oktober 1970; *de Volkskrant*, 13 oktober 1970.
- 20 Wim van Noort, *Bevlogen bewegingen. Een vergelijking van de anti-kernenergie-, kraak- en milieubeweging*. SUA, Amsterdam 1988, pp. 204-205.
- 21 Cramer, *De groene golf*, pp. 8-11, 42-44; Van Noort, *Bevlogen bewegingen*, pp. 200-205; Hans van der Loo, Erik Snel en Bart van Steenberg, *Een wenkend perspectief? Nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen*, De Horstink, Amersfoort 1984, pp. 20-25; Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig. Boom*, Amsterdam 2012, pp. 35-39.
- 22 Van Ginneken, 'De PPR van 1968 tot en met 1971', pp. 17-47.
- 23 Van Praag, *Strategie en illusie*, pp. 103-105.
- 24 'Aktievoorstel 1971-1975'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 28, pp. 3-4. Zie ook: *Radikalen-krant* (1971) nr. 29, p. 3 en: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30, p. 3.
- 25 'Verslag van het partijcongres op 30 oktober 1971'. In: *Radikalen-krant* (1971) nr. 30, p. 1.
- 26 A.P.M. Lucardie, *The New Left in the Netherlands, 1960-1977. A Critical Study of New Political Ideas and Groups on the Left in the Netherlands with Comparative References to France and West Germany*. Dissertation Queen's University Kingston 1980, p. 175.
- 27 Donella H. Meadows e.a. *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books, New York 1972, pp. 17-24.
- 28 Cramer, *De groene golf*, pp. 36-37.
- 29 Peter Peters, 'De toekomst volgens de Club van Rome'. In: Kees Waagmeester (red.), *Houdbare economie. Kroniek van duurzaam Nederland*. Kok Agora, Amsterdam 1997, pp. 15-37.
- 30 Van Praag, *Strategie en illusie*, 105-106; Johan van Merriënboer, *Mansholt. Een biografie*. Boom, Amsterdam 2006, pp. 364-366; Menno van der Land, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66, 1966-2003*. Sdu Uitgevers, Den Haag 2003, p. 85.
- 31 *Keerpunt 1972: Regeerakkoord van de progressieve drie*, p. 6 (collectie DNPP).
- 32 *PPRAK* (1973) nr. 39.
- 33 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 1-2, p. 11.
- 34 Dolf Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg', 1972 (collectie DNPP).
- 35 'Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 16 (collectie DNPP).
- 36 Dolf Coppes, 'Nu is het meest radikale nog niet goed genoeg', 1972.
- 37 'De PPR ronduit'. In: *Radikalen-krant* (1972) nr. 1-2, p. 11.
- 38 Neil Carter, *The Politics of the Environment. Ideas, Activism, Policy*. Cambridge University Press, Cambridge 2007, pp. 43.

- 39 Leo Jansen e.a. *Barsten in de groei. Produktie en konsumptie tegen de achtergrond van welzijn, derde wereld, milieu en macht*. Het Wereldvenster, Baarn 1974. Andere publicaties van het wetenschappelijk instituut van de PPR die duidelijk geïnspireerd waren door *The Limits to Growth* zijn: *Bommen voor brood* (1972) en *Olie op de golven* (1974).
- 40 Bart Edel (red.), *Olie op de golven. Energiekrisis: einde of begin?* Het Wereldvenster, Baarn 1974, p. 65.
- 41 Hans van der Werf, *Bas de Gaay Fortman. Profiel van een politicus*. Meulenhoff, Baarn 1973, p. 46; Bas de Gaay Fortman, *Politiek op termijn*. Het Wereldvenster, Baarn 1974, pp. 51-58.
- 42 Verslag milieustudiedag voor raadsleden 26 januari 1974 (KDC-579, PPR, 554).
- 43 Milieu. Stellingen vastgesteld door het milieucongres van de PPR op 23-24 april 1976, stelling 9.2 (KDC-579, PPR, 840).
- 44 'PPR Programma 1981/1985', p. 27 (collectie DNPP); 'PPR '72', p. 7 (collectie DNPP).
- 45 Milieu. Stellingen vastgesteld door het milieucongres van de PPR op 23-24 april 1976, stelling 2.5 (KDC-579, PPR, 840).
- 46 'PPR in de jaren 80. Een beleidsnota van het partijbestuur', 1979, p. 11 (collectie DNPP).
- 47 Richtlijnen voor het milieubeleid, Themagroep Milieu van de PPR, 29 januari 1975 (KDC-579, PPR, 554).
- 48 *PPRAK* (1974) nr. 47; *PPRAK* (1973) nr. 40.
- 49 Milieu. Stellingen vastgesteld door het milieucongres van de PPR op 23-24 april 1976, uitgangspunt 4 (KDC-579, PPR, 840).
- 50 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981'.
- 51 *Keerpunt* 1972, 36; Jansen (red.), *Barsten in de groei*, pp. 68-72.
- 52 In de jaren tachtig gebruikten extreemrechtse partijen het vraagstuk van de bevolkingsgroei om het sluiten van de grenzen voor migranten te bepleiten. Hierdoor werd het in linkse kringen een omstreden onderwerp.
- 53 De Gaay Fortman, *Politiek op termijn*, pp. 27-30.
- 54 Bas de Gaay Fortman, 'Voorwoord'. In: Jansen (red.), *Barsten in de groei*, pp. 9-10.
- 55 Jansen (red.), *Barsten in de groei*, p. 13.
- 56 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981', pp. 9, 13.
- 57 Richtlijnen voor het milieubeleid, Themagroep Milieu van de PPR, 29 januari 1975 (KDC-579, PPR, 554).
- 58 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 13.
- 59 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 16.
- 60 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 21.
- 61 'PPR Programma 1981/1985', pp. 28-29.
- 62 'PPR '72', 6; PPR 'Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 14. Zie voor de strijd tegen kernenergie verderop in dit hoofdstuk.
- 63 'Verzet en vernieuwing: Programma 1986-1990', p. 12 (collectie DNPP).
- 64 'PPR Verkiezingsprogramma 1977/1981', p. 19.
- 65 *PPRAK* (1973) nr. 39.
- 66 Zie ook: I.M. van den Broek, 'Amateurs op het Binnenhof. De Partij van de Arbeid en het kabinet-Den Uyl'. In: G. Voerman (red.), *Jaarboek 1999 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*. Rijksuniversiteit Groningen 1999, pp. 216-239, aldaar p. 219.
- 67 *PPRAK* (1974) nr. 49.
- 68 Peter Bootsma en Willem Breedveld, *De verbeelding aan de macht. Het kabinet-Den Uyl 1973-1977*. Sdu Uitgevers, Den Haag 1999, pp. 100-107; Margriet van Lith, *Wim Meijer. Tegen de stroom in*. Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2016, pp. 141-145.

- 69 Bootsma en Breedveld, *De verbeelding aan de macht*, pp. 100-107; Van Lith, Wim Meijer, pp. 141-145.
- 70 Paul de Schipper, *De slag om de Oosterschelde*. Atlas Contact, Amsterdam 2015.
- 71 Handelingen der Eerste Kamer der Staten-Generaal 28 maart 1972, pp. 64-617.
- 72 De Schipper, *De slag om de Oosterschelde*.
- 73 Van Lith, Wim Meijer, pp. 145-149; Bootsma en Breedveld, *De verbeelding aan de macht*, pp. 106-117.
- 74 Zie bijvoorbeeld: *PPRAK* (1976) nr. 81.
- 75 Citaat in: *PPRAK* (1974) nr. 57. Zie voor tussentijdse evaluaties van het kabinetsbeleid: *PPRAK* (1975) nr. 61; *PPRAK* (1975) nr. 72.
- 76 Cramer, *De groene golf*, pp. 40-41.
- 77 Jonne Harmsma, 'Grenzen aan de groei? Een nieuw milieuministerie in zwaar weer (1971-1975)'. In: Carla van Baalen (red.), *Natuur, milieu, klimaat. Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019*. Boom, Amsterdam 2019, pp. 42-51, aldaar pp. 43-44.
- 78 Harmsma, 'Grenzen aan de groei?', pp. 44-47.
- 79 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 17 maart 1976, 3470.
- 80 Harmsma, 'Grenzen aan de groei?', pp. 47-51.
- 81 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 16 november 1976, 1234.
- 82 Henk Waltmans, *Niet bij rood alleen. Vijftien jaar Nederlandse politiek en de geschiedenis van de PPR*. Xeno, Groningen 1983, pp. 129-137; Van Praag, *Strategie en illusie*, pp. 238-240.
- 83 *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 mei 1977; *De Stem*, 20 mei 1977; Stichting LAKA, 'Acties tegen kernenergie 1960-2007', 2008, p. 19, <https://www.laka.org/protest/jaar/1960-2016.pdf>.
- 84 Citaat in: 'PPR in de jaren 80. Een beleidsnota van het partijbestuur', 1979, p. 3. Zie ook: M. Brinkman, B. Freriks en G. Voerman, 'Klein links en de nieuwe sociale bewegingen'. In: G. Voerman (red.), *Jaarboek 1989 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*. Rijksuniversiteit Groningen 1990, pp. 163-188, aldaar pp. 167-168.
- 85 *PPRAK* (1973) nr. 39; *Nieuwsblad van het Noorden*, 15 januari 1973; *Nieuwsblad van het Noorden*, 10 april 1979.
- 86 Gerrit Voerman, 'Communisten, pacifistische-socialisten, radicalen en progressieve christenen. De voorlopers van GroenLinks'. In: Paul Lucardie en Gerrit Voerman (red.), *Van de straat naar de staat? GroenLinks 1990-2010*. Boom, Amsterdam 2010, pp. 15-36, aldaar pp. 23-24.
- 87 'PPR in de jaren 80. Een beleidsnota van het partijbestuur', 1979, p. 12.
- 88 'Verantwoording partijbestuur (periode november 1979 tot oktober 1980)'. In: *PPRAK* (1980) nr. 162.
- 89 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 27 maart 1973, 1189.
- 90 *de Volkskrant*, 22 november 1973.
- 91 *PPRAK* (1974) nr. 49.
- 92 Kees van den Bosch, *De angstreactor. Kalkar, kroniek van een eeuwige belofte*. Sun, Amsterdam 2006, p. 128.
- 93 *de Volkskrant*, 30 september 1974.
- 94 Van den Bosch, *De angstreactor*, 117-137.
- 95 *PPRAK* (1975) nr. 59.
- 96 Edel e.a., *Olie op de golven*, pp. 58-60.
- 97 Van Noort, *Bevlogen bewegingen*, p. 110.
- 98 *PPRAK* (1976) nr. 93.

- 99 *Het Parool*, 6 maart 1978; *PPRAK* (1978).
- 100 *PPRAK* (1980), p. 166.
- 101 Ibidem.
- 102 Citaten uit toespraak van Ria Beckers op PPR-congres, 17 november 1980, *PPRAK* (1980) nr. 159. Zie ook: *PPRAK* (1981), p. 178.
- 103 *PPRAK* (1982), p. 7.
- 104 *PPRAK* (1981), p. 182. Op basis van een enquête werd berekend dat van de 400.000 demonstranten bij de Tweede Kamerverkiezingen van mei 1981 zo'n 51.000 op de PPR hadden gestemd, ongeveer een derde van het totale aantal PPR-stemmers. Bij de PSP lag dat aandeel nog hoger: ongeveer de helft. Paul Lucardie, Wijbrandt van Schuur en Gerrit Voerman, *Verloren illusie, geslaagde fusie? GroenLinks in historisch en politologisch perspectief*, DSWO Press, Leiden 1999, p. 44.
- 105 *PPRAK* (1981), p. 169; *Radikalen-krant* (1983) pp. 4-5.
- 106 *Radikalen-krant* (1984), p. 4.
- 107 Maarten Hajer en Gerard Houterman, 'Energiebeleid en democratisering'. In: *Intermedi-air* 21 (1985) nr. 29, pp. 19-27.
- 108 Ria Beckers tijdens de Algemene Beschoouwingen in oktober 1988, Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 11 oktober 1988, 420.
- 109 Van der Werf, *Bas de Gaay Fortman*, p. 94.
- 110 'PPR in de jaren 80. Een beleidsnota van het partijbestuur', 1979, p. 11.
- 111 'Verzet en vernieuwing: Programma 1986-1990', p. 4.
- 112 Lucardie, Van Schuur en Voerman, *Verloren illusie*, pp. 50-51.
- 113 *PPRAK* (1981) nr. 181, p. 2.
- 114 *Radikalen-krant* (1982) nr. 5, pp. 12-13; *Radikalen-krant* (1982) nr. 16, pp. 22-23.
- 115 *Radikalen-krant* (1983) nr. 9, 21.
- 116 Rouke Broersma en Herman Verbeek, 'Het radikaal alternatief'. In: *PPRAK* (1981) nr. 179, pp. 14-15.
- 117 *PPRAK* (1981) nr. 182, pp. 15; *Radikalen-krant* (1982) nr. 14, pp. 3; *Radikalen-krant* (1982) nr. 16, p. 3.
- 118 Wouter van Doorn, 'PPR blijft klein als ze "het groene imago" opzoekt'. In: *PPRAK* (1981) nr. 180, p. 13.
- 119 Lucardie, Van Schuur en Voerman, *Verloren illusie*, p. 51.
- 120 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 11 oktober 1983, 341.
- 121 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 9 oktober 1984, 344.
- 122 'Verzet en vernieuwing: Programma 1986-1990', p. 8.
- 123 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 20 januari 1982, 1339-1340.
- 124 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2 februari 1982, 1612.
- 125 Cramer, *De groene golf*, pp. 90-91.
- 126 Carter, *The Politics of the Environment*, p. 5.
- 127 Planbureau voor de Leefomgeving, *Zure regen. Een analyse van dertig jaar verzuringsproblematiek in Nederland*. Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag/Bilthoven 2010.
- 128 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 24 mei 1984, 95-16.
- 129 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 26 november 1984, 25-9.
- 130 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 9 maart 1988, 42-23.
- 131 Cramer, *De groene golf*, p. 92; Carter, *The Politics of the Environment*, pp. 208-212.
- 132 Wijnand Duyvendak, *Het groene optimisme. Het drama van 25 jaar klimaatpolitiek*. Bert Bakker, Amsterdam 2011, pp. 39-48.

- 133 'Een kwestie van beschaving. Pleidooi voor een ecologische democratie. Ontwerp partij-programma PPR 1990-1994', pp. 3, 6 (collectie DNPP).
- 134 'Ontwerp partijprogramma PPR 1990-1994', pp. 3-9.
- 135 'Ontwerp partijprogramma PPR 1990-1994', p. 7.
- 136 'Groen Licht. Op weg naar een ecologische democratie'. In: *Radikale Notities* 6 (1988) nr. 3, pp. 3, 7.
- 137 'Groen Licht'. In: *Radikale Notities* 6 (1988) nr. 3, pp. 14-17.
- 138 Gerrit Voerman, 'Een fusie in drie bedrijven. De moeizame totstandkoming van GroenLinks'. In: Paul Lucardie en Gerrit Voerman (red.), *Van de straat naar de staat? GroenLinks 1990-2010*. Boom, Amsterdam 2010, pp. 37-61, aldaar pp. 38-39.
- 139 'Groen Licht'. In: *Radikale Notities* 6 (1988) nr. 3, p. 15.
- 140 Interview met Bram van Ojik. In: *De Waarheid*, 26 november 1988.
- 141 Verslag van het PPR-congres. In: *De Waarheid*, 12 december 1988.
- 142 *de Volkskrant*, 25 april 1986; *Nederlands Dagblad*, 25 april 1986.
- 143 'Kommentaar op concept-program stuk nr. 7468-2', 6 februari 1989 (KDC-579, PPR, 2757).
- 144 'Ontwerp partijprogramma PPR 1990-1994', p. 3.
- 145 Voerman, 'Een fusie in drie bedrijven', pp. 41, 46, 51; Jasper Blom, 'Groener dan de som der delen? Ontstaan en ontwikkeling van GroenLinks'. In: Friso Wielenga, Carla van Baalen en Markus Wilp (red.), *Een versplinterd landschap. Bijdragen over geschiedenis en actualiteit van Nederlandse politieke partijen*. Amsterdam University Press, Amsterdam 2018, pp. 79-97, aldaar p. 82.
- 146 Groen Links, 'Verder kijken: Verkiezingsprogramma', 1989 (collectie DNPP).

Vensters

'De man als vijand': het feminiseringscongres van 1984

- 1 Konzepttekst feminiseringscongres voorjaar '84 (KDC-579, PPR, 1613).
- 2 Ibidem.
- 3 Korte reportage over bevindingen aktiecentra [ongedateerd] (KDC-579, PPR, 1613).
- 4 Ibidem.
- 5 Brief Els Boxhoorn-Boot, maart 1984 (KDC-579, PPR, 1613); Konzepttekst feminiseringscongres. Zie ook: 'Een nieuw soort congres'. In: *De Waarheid*, 16 mei 1984.
- 6 Zie bijvoorbeeld: Brief PPR-vrouwen, landelijk overleg 10 maart 1984 en brief aktiecentrum Renkum [ongedateerd] en PPR Laren/Blaricum, 17 maart 1985 (KDC-579, PPR, 1613).
- 7 Zie bijvoorbeeld: Korte rapportage over bevindingen aktiecentra [ongedateerd] en brief PPR Wijk bij Duurstede, 13 maart 1984 (KDC-579, PPR, 1613); Zie ook: 'Een nieuw soort congres'.
- 8 PPR standpunten nr. 2, november 1984, feminisering (KDC-579, PPR, 1613).
- 9 Emma Brunt, 'PPR: feminisering als nieuwe geloofsbelijdenis. De samenleving moet omgeflinkerd, verpot en verjongd'. In: *de Volkskrant*, 21 mei 1984.
- 10 Zie verschillende ingezonden brieven: 'De PPR, Feminisering en Emma's Bril'. In: *de Volkskrant*, 26 mei 1984.
- 11 'PPR wil "regenboogfractie" van alle kleine linkse partijen'. In: *de Volkskrant*, 19 november 1984; Zie ook: L. Koenenman, A. Lucardie en I. Noomen, 'Het partijgebeuren: kroniek van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1984'. In: R. Koole (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Politieke Partijen 1984*. Rijksuniversiteit Groningen 1985, pp. 10-60, aldaar p. 43.

- 12 M. Brinkman, B. Freriks en G. Voerman, 'Klein links en de nieuwe sociale bewegingen'. In: G. Voerman (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1989*. Rijksuniversiteit Groningen 1990, pp. 163-188, aldaar p. 181.

De eenzame voorhoedepartij in Europa

- 1 Oorspronkelijk stonden deze verkiezingen gepland in 1978, maar ze werden met een jaar uitgesteld.
- 2 'PPR zoekt contact met geestverwanten'. In: *de Volkskrant*, 29 mei 1973.
- 3 Stukken betreffende de werkgroep Europese Zaken (KDC-579, PPR, 1468).
- 4 Ibidem.
- 5 Ibidem.
- 6 Stukken betreffende het internationaal beleid (KDC-579, PPR, 1570).
- 7 Ibidem.
- 8 D. Almeida, *The Impact of European Integration on Political Parties: Beyond the permissive consensus*. Routledge, Londen 2012, p. 102.
- 9 KDC-579, PPR, 1570.
- 10 KDC-579, PPR, 1578.
- 11 KDC-579, PPR, 1578; KDC-579, PPR, 2656 (cursief door auteur).
- 12 'Ecoropa op bres voor de natuur'. In: *Algemeen Dagblad*, 8 mei 1979.
- 13 *Radikalen-krant* 27 april (1979) nr. 140, 'Groene lijst'.

'Small is beautiful': Peter Lankhorst: gemeenteraadslid, Tweede Kamerlid, fractievoorzitter PPR (1974-1994)

- 1 Peter Lankhorst, 'Genuanceerd maar radicaal. In memoriam Ria Beckers (1938-2006)'. In: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2006*. Boom, Amsterdam 2006, pp. 156-159, aldaar p. 158.
- 2 Naar een constatering van Paul Rosenmöller, *Een mooie hondenbaan*. Uitgeverij Balans, Amsterdam 2003, p. 16.
- 3 Titia van Rijckevorsel en Henk Enkelaar, *Wie is wie in de Tweede Kamer. Spelers en tegenspelers*. Bekking, Amersfoort 1988, p. 93.
- 4 *de Volkskrant*, 17 juni 1989.